DE
IVRE REGNI
Apud Scotos, Dialogus,
Authore Georgio
Buchanano
Scoto.

Anno Domini.

1580.

GEORGIVS BVCHANANVS IACOBO SEXTO SCOTORVM REGI. S. P. D.

SCRIPSERAM ante annos complures, cum apud nos res turbulentiſſimæ eſſent, dialogum de Regum Scotorum iure: in quo ab incunabulis ipſis (vt ita dicam) quod ius, quæue poteſtas ſit regibus & ciuibus inter ſe explicare ſum conatus. Is liber cum pro tempore profuiſſe nonnihil ſit viſus, vt occluderet ora quibuſdam, qui clamoribus importunis magis, qui tum erat rerum ſtatum inſectarentur, quam quid rectum eſſet ad rationis normam exigeret, rebus tamen paulo tranquillioribus ipſe quoque arma depoſita concordiæ publicæ libens conſecraui. Nuper autem cum in eam diſputationẽ inter Schedas repertam incidiſſem, ac viſus eſſem in ea multa videre, quæ ætati tuæ (in ea præſertim rerum humanarũ parte collocatæ) eſſent neceſſaria, eam publicandam cenſui, vt & mei in te ſtudij eſſet teſtis, & tui erga ciues officij te admoneret. Multa autem mihi faciunt fidem hunc meum conatum non inanem fore. In primis ætas nondum prauis opinionibus corrupta, & ſupra ætatem indoles ad preclariſſima quæq; capeſſenda ſponte properans, & non modo præceptoribus, ſed omnibus recte monentibus in obtemperando facilitas, & in rebus examinandis iudicium, & ſolertia: quo in genere nullius apud te magnopere pollet auctoritas, niſi

probabili ratione confirmetur. Video etiam te naturæ quodam inſtinctu ab adulatione, quæ & tyrannidis eſt nutricula, & legitimi regni grauiſſima peſtis, adeo abhorrere, vt ſolœciſmos & barbariſmos, aulicos, non minus oderis, quam qui ſibi omnis elegātiæ cenſores videntur, eos ament, & affectent, & velut ſermonis condimenta paſſim Maieſtates, Dominationes, illuſtritates, & ſi qua alia magis ſunt putida aſpergant. ab hoc te errore quanquam & naturæ bonitas, & institutio rectorum in præſentia vendicent, tamen nonnihil ſubuereri cogor, ne blanda vitiorum altrix, praua conſuetudo animum adhuc tenellum in peiorem partem detorqueat: præſertim cùm non ignorem quàm reliqui noſtri ſenſus facile ſeſe præbeant ſeducendos. Hunc igitur ad te non modo monitorem ſed etiam flagitatorem importunum, ac interim impudentē miſi, qui in hoc flexu ætatis trans adulationis ſcopulos te comitetur: nec moneat modo, ſed in via ſemel inita contineàt, & ſi quid deflexeris, reprehendat, & retrahat. cui ſi parueris, tibi, tuiſque in præſentia trāquillitatem, & in futurum ſempiternam comparabis gloriam. Vale Sterlini.

Anno Salutis humanæ.
1579. die decimo Ianuarij.

DE

DE IVRE REGNI apud Scotos, dialogus, Autore Georgio Buchanano Scoto.

PERSONÆ,

G. BVCHANANVS. THOMAS MÆTELLANVS.

CVM nuper è Gallijs Thomas Mætellanus rediȷſſet, cumque diligenter de ſtatu rerum gallicarum percõtatus eſſem, cæpi pro meo in illum amore hortari, vt in curriculo ad gloriam inſtituto perſeueraret: ſpemq; optimam de progreſſu ſtudiorũ ſuorum conciperet. Nam ſi ego mediocri ingenio, re familiari prope nulla, ſęculo inerudito, ita tamen cũ temporũ iniquitate cõflixerim, vt aliquid præſtitiſſe videar: certe quibus feliciore ſeculo natis ætas, opes, ingenium abunde ſuppetunt, hi neque labore ab honeſto inſtituto deterreri deberent, neque tot adminiculis adiuti deſperare poſſunt. Pergerent igitur pro virili rem literariam illuſtrare, ac ſe ſuoſque ciues memoriæ poſteritatis cõmendare. Quod ſi paululum conniterentur, fore, vt eam opinionem ex animis hominum tollerent, in frigidis orbis regionibus à literis, humanitate, omnique ingenij cultu homines tantum abeſſe, quantum à ſole abeſſent. Nam vt Afris & Ægyptijs, alijſque pleriſque nationibus celeriores

animi motus, acrimoniamq; maiorem ingenij natura indulſerit: nullam tamen gentem ita prorſus damnauit vt ad virtutem & gloriam aditum ei præcluſerit. Hic cum ille de ſe (qui eſt eius pudor) modice, de me verò magis amanter, quam vere locutus eſſet: eo tandem ſermonis curſus nos pertraxit, vt vbi ille me de perturbato patriæ ſtatu rogaſſet, & ego ei quãtum cõmodum mihi pro tempore videbatur respondiſſem: cæperim inuicem eum rogare, quænam vel Gallorũ, vel aliarum quas in Gallijs cõueniſſet gẽtium de rebus noſtris eſſet opinio. Non enim dubitabam, quin ipſa rerum nouitas (vt ſolet) omnibus eſſet occaſionẽ & materiam ſermonũ datura. Quorſum (inquit ille) id ex me petis? Nam cum & rei geſtæ ordinẽ teneas, nec ignores quid maxima pars hominũ loquatur, omnes propemodum ſentiant, facile conijcere potes ex animi tui conſcientia quæ ſit, vel ſaltem debeat eſſe omnium opinio.

B. At enim quanto longius exteræ nationes abſunt, eoque minores cauſas iræ, odij, amoris, aliarumq; perturbationum habent, quæ animum a vero deflectere poſſunt, tanto plerunque & ſyncerius iudicant, & liberius quid ſentiant eloquũtur: eadem illa loquendi & conferendi cogitationes libertas multa eruit obſcura, impedita explicat, dubia confirmat, & improbis os occludere, & infirmiores docere poteſt.

M. Viſne tecum ingenue loquar?

B. Quidni?

M. Quanquam vehementer efferebar cupiditate videndi ex longinquo interuallo patriam, parentes, propinquos, & amicos, nihil tamen æque hoc deſiderium inflammabat, atque voces imperitæ multitudinis.

nis. Etſi enim vel conſuetudine mè confirmatum, vel præceptis doctiſſimorum hominum exiſtimaram: tamen cum in rem præſentem ventum eſt, neſcio quomodo animi mei molliciem cælare non potui. Nam cum fædum illud facinus non adeo pridem hic editum omnes vno ore deteſtarentur, auctorque incertus eſſet, vulgus, quod impetu magis fertur quam cōſilio regitur, paucorum culpam in omnes conferebat: & priuati maleficij commune odium adeo in totam gentem redundabat, vt qui etiam a ſuſpitione erant remotiſſimi, ſceleris alieni infamia conflagrarent. Igitur dum hæc velut calumniæ procella conquieſceret, libenter in hunc portum confugi: in quo tamen vereor ne in ſcopulum impegerim.

B. Quamobrem vero?

M. Quia recentis criminis atrocitas animos omnium iamdudum accenſos adeo inflammatura mihi videtur, vt nullus iam defenſioni locus ſuperſit. Qui enim non imperitorū modo, ſed eorum, qui ſibi plus ſapere videntur impetum ſuſtinere potero? qui non innoxij adoleſcentis in cæde crudelitate inaudita nos contentos fuiſſe clamitabunt, niſi in fæminas (cui ſexui etiam captis vrbibus hoſtes parcunt) nouum immanitatis ederemus exemplum. A quo vero facinore dignitas vlla, aut maieſtas eos deterrebit, qui in reges ita ſæuiant? Aut quem miſericordiæ locum relinquent, quos neque ſexus imbecillitas, nec ætatis innocentia repreſſerit? Ius, mos, leges, reſpectus imperij, reuerentia legitimi magiſtratus quem poſt hæc vel retinebunt pudore, vel coercebunt metu, vbi ſūmi imperij vis infimorum patet ludibrio? Vbi ſublato æqui, iniqui, turpis, honeſti diſcrimine, publico propo

 conſenſu

conſenſu in immanem degeneratur barbariem? Hæc & his atrociora ſcio me cum in Gallias rediero auditurum: occluſis interim omnium auribus, nec defenſionem, nec ſatiſfactionem admiſſuris.

B. At ego te facile hoc timorè, noſtramque gentem falſo crimine liberabo. Nam ſi prioris atrocitatem ſceleris tantopere execrantur, qui conuenit ſeueritatem in eo vindicando reprehendere? Aut ſi Reginam in ordinem redigi moleſte ferunt, prius eſt neceſſe vt probent. Igitur tu elige vtrum è duobus atrox videri velis. Nam vtrunque nec illi, nec tu (modo vobis cõſtare velitis) aut laudare, aut vituperare poteſtis.

M. Ego vero cædem regis vtique abominor, & deteſtor: gaudeoque eius inuidiam a publica conſcientia remotam, & in paucorum improbitatẽ eſſe collatam. Hoc vero poſterius facinus neque omnino vituperare, nec laudare poſſum. Nam quod ſcelus ab omni hominum memoria maxime nefarium conſilio & induſtria eruerint, ſceleratos bello, & armis perſequãtur, facinus præclarum, & memorabile mihi videtur. Quod autem ſummum magiſtratum in ordinem redegerint, nomen regium, quod magnum atque ſanctum ſemper apud omnes gentes fuit, contempſerint: neſcio quomodo accepturę ſint omnes Europæ nationes: illæque inprimis quæ ſub imperio regio viuunt. Me certe quanquam non ignorem quid ex aduerſo prætendatur, vel facinoris magnitudo, vel nouitas vehementer mouet, eoque etiam magis, quod ex autoribus eius nonnulli mecũ arcta conſuetudine ſunt coniuncti.

B. Iam propemodum videor videre quid non tam te fortaſſe cõmoueat, quam iſtos alienæ virtutis iniquos

iudices,

iudices,quibus ſatiſfaciendum exiſtimas, eorum ego tria potiſſimum genera ſtatuo, qui manus iſtam iniectionem ſint vehementer exagitaturi. Vnum genus eſt pernicioſiſſimum. In eo ſint tyrannicarum libidinum adminiſtri, qui nihil non iuſtum & honeſtum ſibi credunt, in quo regibus gratificari queant: quiq; non ex ſua quanque rem vi, ſed dominorum libidine metiuntur. Hi ſeſe alienæ cupiditati adeo addiexrũt, vt nullam ſibi neque dicendi, neque faciendi libertatem reliquerint. Ex hac ſecta prodierunt, qui adoleſcentem innoxium nullis inimiciarum cauſis, ſed lucri, honoris, aulicæque potentiæ ſpe libidini alienæ crudeliſſime mactauerunt. Iſti autem cum Reginæ vicem ſe dolere ſimulant, non illius ingemiſcunt miſerijs, ſed ſuæ ſecuritati proſpectum volunt, præmiumque ſceleratiſſimi facinoris quantum ſpe deuorarunt, ægre ſibi de faucibus ereptum ferunt.

Hoc igitur genus hominum non tam oratione, quam legum ſeueritate, & vi armorum reor caſtigandum. Alij toti rerum ſuarum ſunt. Hi homines alioqui minime mali, non publica (quod videri volunt) iniuria, ſed damnis anguntur domeſticis, ideoq; mihi magis egere videntur conſolatione, quam vel rationum, vel legũ remedijs. Reliqua eſt imperita multitudo, quæ omnia noua miratur: plurima reprehendit: neque quicquam rectum putat, niſi quod ipſa aut facit, aut fieri videt. Quantum enim a conſuetudine maiorum receditur, tantum a iuſto & æquo recedi putat. His quia non malitia & inuidia, neque reſpectu vllo rerũ ſuarum ducuntur, fere doceri & de errore ſe deduci patiuntur: ac plerunque vi rationum conuicti ſeſe dedunt. Quod in cauſa religionis ſæpenumero his tem-

B poribus

poribus experimur, & ſuperioribus ſumus experti, nec fere quiſquam adeo ferus eſt, qui non miteſcere poſſit,

Si modo culturæ patientem commodet aurem.

M. Iſtud certe veriſſimum eſſe non ſemel ſumus experti.

B. Vt igitur cum hac multitudine agas, ſi clamoſiſſimū & importuniſſimum quenque roges quid de ſupplicio Caligulæ, Neronis, aut Domitiani ſentiat, neminem eorum tam addictum regio nomini fore puto, vt non iure pœnas eos luiſſe fateatur.

M. Fortaſſe verum dicis. Sed ijdem confeſtim clamitabunt eos non de tyrānorum ſupplicijs queri, ſed iuſtorum regum indignas calamitates iniquo animo ferre.

B. Videſne igitur quam facile multitudo placari poſſit?

M. Nondum, niſi tu quid aliud dicas.

B. At paucis faxo intelligas. Vulgus (vt ais) tyrannorū cædem probat: erga regum aduerſam fortunam cōmouetur. Nonne igitur ſi intelligat plane, quod ſit inter tyrannum & regem diſcrimen poſſe fieri exiſtimas, vt in plæriſque ſententiam ſuam mutet?

M. Iſtud ſi omnes faterentur, tyrānos iure occidi, magnus ad reliqua aditus nobis eſſet patefactus. Sed video quoſdam nec ſpernendæ quidē autoritatis viros, qui cum legitimos reges legum pœnis ſubijciant, tamen ſacroſanctos eſſe velint tyrānos: præpoſtero certe niſi fallor iudicio: ſed tamen pro eorum imperio quālibet immoderato & intolerabili, tanquam pro aris & focis depugnare ſunt parati.

B. Ego quoque in complures, nec ſemel quidem incidi, qui

di, qui iſtud ipſum pertinaciter defendant: ſed recte an ſecus commodius alio loco expendemus. Interea ſi vis, hoc nobis ſit poſitum ea lege, vt niſi poſterius ſatis confirmatum tibi videatur, tuo arbitrio id ipſum retractare liceat.

M. Iſta quidem lege non repugno.

B. Pugnantia igitur hæc duo ſtatuemus regem & tyrannum eſſe.

M. Statuamus.

B. Qui originem ergo, cauſaſque regum creandorum, quæque ſint regum in populos, populorum in reges officia, explicauerit, nonne ex aduerſo quæ ad naturam tyranni pertinent propemodum explicuiſſe tibi videbitur?

M. Ita arbitror.

B. Et imagine vtriuſque propoſita nonne vulgus etiam intellecturum putas quodnam ſit ſuum erga vtrunq; officium?

M. Veriſimile eſt.

B. Contra vero in rebus diſſimilimis quæ ſub eodem genere continẽtur, ſimilitudines quædam ineſſe poſſunt, quæ imprudentes facile queant in errorem inducere?

M. Poſſunt procul dubio: in eoque potiſſimum genere, vbi qui deterior eſt, præſtantioris perſonam facile aſſumit, nihilque magis ſtudet, quam vt imperitis imponat.

B. Habeſne aliquam in animo deſcriptam regis & tyranni imaginem? Nam ſi habes, magno labore me leuabis.

M. Ego profecto vtriuſque quam habeam in animò

imaginem facile poſſem explicare : ſed vereor ea ne ſit impolita, & informis. Itaque ne dum tu me refutes longior inſtituatur oratio, malo audire quid tu ſentias, qui & ætate, & rerum vſu prior es: nec aliorũ modo ſententias teneas, ſed ipſe etiam multorum & mores, & vrbes videris.

B. Ego vero id faciam, ac libens, neque tam meam, quam veterum ſententiam explicabo : quo maior ſit autoritas orationi : vt quæ non temporis cauſa conficta ſit, ſed ex eorum opinionibus excepta, qui cum extra præſentem controuerſiam fuerint, non minus diſerte quam breuiter ſuum iudicium protulerunt ſine odio, ſine fauore, aut inuidia, quorum cauſæ procul ab illis aberant, eorumque potiſſimum ſententijs vtar, non qui in vmbris & ocio cõſenuerunt: ſed qui domi foriſque in ciuitatibus bene conſtitutis virtute, & conſilio floruerunt. Sed priuſquam eos proferam teſtes, pauca ex te exquirere volo, vt cum in reb' quibuſdam, nec ijs exiguis conſenſerimus non ſit mihi neceſſe de curſu inſtituto digredi, & in perſpicuis, & prope notis vel explicãdis, vel cõfirmãdis immorari.

M. Ita faciendum cenſeo: ac ſi quid vis, roga.

B. Putas ne tempus quoddam fuiſſe, cum homines in tugurijs atque etiam antris habitarent : ac ſine legibus, ſine certis ſedibus palantes vagarentur? congregarenturq; prout vel animi libido ferebat, vel cõmoditas aliqua, vtilitaſque communis eos conciliabat?

M. Ego vero iſtud credo: cum ſit & ordini naturæ cõſentaneum, & omnibus prope omnium gentium hiſtorijs teſtificatum, eius vitæ rudis, & incultæ Troianis etiam temporibus in Sicilia deſcribit imaginem Homerus.

Neq;

Nec fora concilijs feruent, nec iudice: tantum
Antra colunt vmbroſæ: altis in montibus ædes
Quiſque ſuas regit, vxorem, natoſque: nec vlli
In commune vacat ſocias extendere curas.

Eiſdem etiam temporibus Italia nihilo cultior fuiſſe dicitur, vt ex fertiliſſimis prope totius orbis regionib⁹ facile ſit coniecturam facere quanta tum ſolitudo & vaſtitas in citerioribus fuerit.

B. Vtrum vero exiſtimas naturæ magis conſentaneũ, vitam ne illam vagam, & ſolitariam, an concilia cœtuſque hominum concordes?

M. Cœtus hominum procul dubio, quos
Ipſa vtilitas iuſti prope mater, & æqui
Primum congregauit, ac iuſſit,
Communi dare ſigna tuba, defendier ijſdem
Mænibus, atque vna portarum claue teneri.

B. Quid, tu Vtilitatem primam, ac ſummam conciliatricem hominum fuiſſe arbitraris?

M. Quidni? qui hominum cauſa homines fuiſſe generatos audierim ex hominibus doctiſſimis.

B. Magnam profecto videtur quibuſdam Vtilitas habere vim ad ſocietatem publicam humani generis & conſtituendam, & continẽdam. Sed eſt niſi fallor cõgregandorum hominum cauſa longe antiquior: & cõmunitatis eorum inter ipſos multo prius & ſanctius vinculum. Alioqui ſi cõmodi ſui priuatim quiſque velit habere rationẽ, vide ne illa ipſa Vtilitas ſolueret potius quam coniungeret humanam ſocietatẽ.

M. Fortaſſe iſtud verum ſit. Sed quæ ſit altera illa cõmunionis hominum origo audire cupio.

B. Ea eſt quædam naturæ vis, non hominibus modo, ſed manſuetioribus etiam aliorum animantium in-

dita, vt ſi etiam abſint vtilitatis illa blandimenta, tamen cum ſui generis amimantibus libenter congregentur. At de cæteris in præſentia nihil attinet diſputare: homini certe a natura hanc vim tam videmus alte impreſſam, vt ſi quis omnibus eis rebus abundet, quæ vel ad incolumitatem tuendam, vel ad voluptatem & animorum oblectationem comparatæ ſunt, ſine hominum commercio vitam ſibi inſuauem ſit exiſtimaturus. Quin & illi ipſi, qui cupiditate ſcientiæ, & ſtudio veri inueſtigandi ſe a turba remouerunt, & in ſecretos abdiderunt receſſus, neque perpetuam animi contentionem ferre diutius potuerũt, nec ſi quando eam remiſiſſent in ſolitudine ſe continere poterant. Sed illa ipſa ſecreta ſua ſtudia libẽter proferebant: & velut in communem vtilitatem elaboraſſent, in medium conferebant, ſui laboris fructum. Quod ſi quis eſt, qui omnino ſolitudine capiatur, cætuſque hominum fugiat, ac deuitet, id magis animi morbo, quam vi naturæ fieri exiſtimo: qualem Timonem Athenienſem accepimus, & Corinthium Belerophontem.

Qui miſer errabat Elæis ſolus in oris,
Ipſe ſuum cor edens, hominum veſtigia vitans.

M. Non admodum hic abs te diſſentio. Sed vnum eſt abs te hic poſitum Naturæ nomẽ, quod & ego ſæpe magis conſuetudine loquendi vſurpo, quam intelligo. Et ab alijs ita varie, & in tam multas res accommodatur, vt plærunque dubitem ad quam potiſſimũ eam referam.

B. Ego profecto nihil aliud in præſentia intelligi volo, quam lucem animis noſtris diuinitus infuſam. Nam cum Deus ſanctius hoc animal, mentiſque capacius

altæ, & quod dominari in cætera poſſet, formauit, nō modo corpori eius oculos dedit, quibus ducibus aduerſa quæ eſſent ſuæ conditioni fugeret, quæ commoda, ſequeretur. Sed animo etiam velut lumen quoddā prætulit, quo turpia ab honeſtis ſecerneret: hanc vim alij naturā, alij naturæ legem vocant. Ego profecto diuinā exiſtimo, planeque illud habeo perſuaſum quod nunquam aliud natura, aliud ſapientia dicat. Eius porro leges velut compendium, quod totam paucis complecteretur Deus nobis tradidit, vt ipſum ſcilicet ex animo diligeremus, ac proximos velut nos ipſos. Huius legis omnes ſacrorum voluminū libri, qui ad mores formandos pertinent, nihil aliud quam explicationem continent.

M. Igitur humanæ ſocietatis non tu oratorem aliquē aut iureconſultum, qui homines diſperſos colligeret, ſed ipſum Deum authorem putas.

B. Ita profecto eſt: ac iuxta Ciceronis ſententiam nihil quidem quod in terris fiat principi illi deo, qui hunc mundum regit acceptius puto, quam cætus hominū iure ſociatos, quæ ciuitates appellantur. Harum ciuitatum partes ſimiliter inter ſe iunctas eſſe volunt, atque cuncta corporis noſtri membra inter ſe cohærent, mutuiſque conſtare officijs, & in commune elaborare, pericula communiter propellere, vtilitates proſpicere, eiſque communicandis omnium inter ſe beneuolentiam deuincire.

M. Igitur non vtilitatem tu ſed legem illam diuinam ab initio rerum nobis inſitam conueniendi in vnum cætum multo auguſtiorem & diuiniorē cauſam ſtatuis.

B. Non quidem illam vt iuſti & æqui matrem, vt qui-

dam voluerunt, ſed potius ancillam, & ciuitatis bene conſtitutæ e cuſtodibus vnam?

M. Hic quoque facile tibi aſſentior.

B. Iam velut in corporibus noſtris, vt quæ inter ſe pugnantibus conſtant principijs morbi, hoc eſt perturbationes, & inteſtini quidam exiſtunt tumultus, ſimiliter in his maioribus corporibus, id eſt ciuitatibus fieri neceſſe eſt: vt quæ ex diuerſis, & quodam modo pugnantibus hominum generibus, ordinibus, conditionibus. naturiſque coeant: & eorum etiam hominum qui non idem eadem poſcunt horá durare probantes, Breui certe ea diſſolui, & interire neceſſe eſt niſi abhibeatur velut medicus pertutbationum ſedator, qui temperamento æquabili, & ſalubri infirmiores partes fomentis confirmet, redundantes humores compeſcat, & ita ſingulis membris conſulat, vt neque partes imbecilliores inopia alimenti tabeſcant, neq; validiores plus æquo luxurient.

M. Ita plane eſt neceſſe.

B. Qui in corpore ciuili hoc præſtabit, quo nomine eũ appellabimus?

M. De nomine non ſum admodum ſolicitus. Quocunque enim cenſeatur virum præſtantiſſimum, ac plane deo ſimilimum eum iudico: qua in re ſapientia maiorum multum proſpexiſſe mihi videtur, qui rem per ſe pulcherrimam nomine etiam ſplendidiſſimo decorarunt. Regem enim opinor intelligis, cuius vocabuli ea vis eſt, vt rem quidem per ſe maximam, & excellentiſſimam pene oculis cernendam ſubijciat.

B. Recte ſentis, ea enim voce Deum compellamus. Nullum enim aliud habemus auguſtius vocabulum quo naturæ illius excellentis declaremus præſtantiã:

neque

neque conuenientius, quo paternam erga nos curam & ſtudium ſignificemus. Quid alia colligam, quæ ad munus regis ſignificandum transferimus? Qualia ſũt pater Æneas, Agamemnon populorum paſtor, item dux, princeps, gubernator. Quibus omnibus ea ſignificatio ſubeſt, vt oſtendant reges non ſibi, ſed populo creatos eſſe. Iam quod de nomine ſatis inter nos conuenit, ſi videtur de officio diſſeramus ijſdem quibus ingreſſi ſumus inſiſtentes veſtigijs.

M. Quibus tandem?

B. Meminiſti quid nuper dictum ſit, ciuitatem corpori noſtro perſimilem videri, motus ciuiles morbis, medico regem? Si igitur officium medici quale ſit intellexerimus, non longe opinor aberimus ab officio regis.

M. Fieri poteſt, Nam cætera, quæ tu enumeraſti perſimilia ac pene germana mihi ſunt viſa.

B. Noli expectare vt minima quæque hic excutiam. Neque enim temporis anguſtia id patitur, nec ipſa res exigit. Sed ſi in ſumma hæc inter ſe conueniant, cætera facile tibi ſubijcies.

M. Tu vero perge vt facis.

B. Scopus etiam idem videtur vtrique propoſitus.

M. Quinam?

B. Corporis (cui adhibentur curando) incolumitas.

M. Intelligo. Alter enim humanum, alter ciuile corpus incolume in ſuo ſtatu tueri quatenus rei natura fert, & morbo affectum ad iuſtam valetudinem reducere debet.

B. Recte intelligis, Duplex enim eſt vtriuſq; officium. Alterum in tuenda valetudine bona, alterum in reſtituenda ſi morbo fuerit labefactata.

M. Aſſentior.

B. Vtrinque enim morbi ſunt ſimiles.

M. Ita videtur.

B. Nam & ſua quædam nocet vtrique redundantia rerum noxiarum, & neceſſariarum inopia. Et vtrunq; corpus prope pari ratione curatur: nempe vel extenuatum nutricando, & leniter fouendo, vel plenum & redūdans ſuperuacuorum egeſtione leuando, & moderatis laboribus exercendo.

M. Ita eſt. Sed hoc intereſſe videtur, quod in altero humores, in altero mores ad iuſtam quandam temperiem ſunt reducendi.

B. Rem tenes. Ciuilis enim corporis velut & naturalis ſuum quoddam eſt temperamētum, quam rectiſſime opinor iuſticiam appellabimus. Ea enim eſt quæ ſingulis proſpicit partibus, & curat vt in officio conſtét. Ea interim ſanguinis miſſione, interim noxiorum exilio velut egeſtione redundantia egerit: interim animos demiſſos, & meticuloſos excitat: & diffidentes conſolatur, & ad illam quam dixi temperiem totum corpus reducit: reductumque commodis laboribus exercet, & certo laboris & ocij præſcripto temperamento reſtitutam valetudinem quoad eius fieri poteſt conſeruat.

M. Cætera tibi facile aſſentior, niſi quod ciuilis corporis temperamentum in iuſticia collocas: cum vel ipſo nomine & profeſſione temperantia has partes ſibi vendicare iure ſuo videatur.

B. Nihil admodum referre puto vtri hunc honorem deferas. Nam cum omnes virtutes, quarum vis in actione cernitur, in mediocritate quadam, & æquabilitate ſint poſitæ, ita quodam modo inter ſe connexæ

ſunt,& cohærent, vt vnum omnibus officium eſſe videatur: id eſt cupiditatum moderatio. Ea quocunq; in genere verſatur, nõ admodum refert vtro nomine voces: quanquam illa moderatio, quæ in rebus communibus & hominum inter ſe commercijs poſita eſt commodiſſime mihi nomine iuſticiæ intelligi poſſe videatur.

M. Hic tibi facillime aſſentior.

B. In Rege autem creando hoc opinor veteres fuiſſe ſequutos, vt ſi quis inter ciues eſſet ſingulari præſtantia, reliquoſque omnes æquitate & prudentia antecellere videretur, vt in apum aluearibus fieri traditur, regnum ad eum vltro deferebant.

M. Credibile eſt ita factum.

B. Quid ſi nemo vnus qualem diximus in ciuitate inueniretur?

M. Iure illo naturæ, cuius ante meminimus par imperium in pares vſurpare non poteſt, nec debet: natura enim iuſtum opinor, vt inter eos, qui cætera ſunt pares, imperandi & parendi etiam vices ſint pares.

B. Quid ſi populus annuæ ambitionis tædio vnum aliquem non plane omnibus virtutibus regijs præditũ, ſed vel nobilitate, vel diuitijs, vel rebus bello geſtis inſignẽ, regem velit eligere? Nonne & hunc optimo iure exiſtimabimus regem?

M. Optimo. Populo enim ius eſt, vt imperium cui velit deferàt.

B. Quid ſi hominem acutum, non tamen eximia artis peritia præditum adhibeamus ad morborum curationem? Hunene ſtatim medicum, vbi ab vniuerſis fuerit electus, arbitrabimur?

M. Minime: doctrina enim, & multarum artium ex-

petientia, non ſuffragijs fit medicus.

B. Quid in cæteris artibus artifices?

M. Eandem rationem eſſe omnium reor.

B. Regnandiné aliquam artem eſſe putas?

M. Quidni.

B. Poteſne rationem reddere cur ita credas?

M. Videor mihi poſſe. Nempe quæ in alijs artibus reddi ſolet.

B. Quam dicis?

M. Omnium enim artium ab experientia profecta ſűt initia. Nam cum plærique temere, ac nulla ratio n multa aggrederentur, alij autem propter exercitationem & conſuetudinem eadem illa callidius facerét, animaduerſis vtrinque euentis, & perpenſis euentorũ cauſis homines acuti præceptorum quendam ordiné digeſſerint, eamque deſcriptionem artem appellarűt.

B. Poteſt ergo ſimili animaduerſione ars aliqua regia deſcribi, vt medicinæ.

M. Opinor poſſe.

B. Quibus ex præceptis ea conſtabit?

M. Non habeo in promptu dicere.

B. Quid ſi ex aliarum artium collatione id inueſtigemus?

M. Quo pacto?

B. Hoc pacto. Grammaticorum quædam ſunt præcepta, & medicinæ, & agriculturæ.

M. Intelligo.

B. Nonne præcepta illa grammaticorum, & medicorum artes ac leges etiam appellabimus? & ita in cæteris.

M. Ita prorſus videtur.

B. Quid ciuiles leges? regiæ ne artis præcepta quædã

tibi

tibi videntur? M. Videntur.

B. Has igitur tenere decet eum qui rex cenſeri velit.

M. Ita videtur.

B. Quid qui non tenet? etiam ſi populus eum regnare iuſſerit regem eum appellandum cenſes?

M. Hic facis vt hæteam. Nam ſi conſentire cum ſuperiore oratione velim populi ſuffragia non magis regẽ, quam alium quemuis artificem facere poſſunt.

B. Quid hic agendum cenſes? Nam niſi regem ſuffragijs electum habeamus, vereor ne legitimum vllum habituri ſimus.

M. Ego quoque idem iſtud vereor.

B. Viſne igitur quod in artium compatatione poſtremo nobis poſitum eſt diligentius excutiamus?

M. Fiat, ſiquidem tibi ita videtur.

B. Præcepta artificum nonne in ſingulis artibus leges vocauimus.

M. Factum.

B. At vereor ne ſatis circumſpecte id a nobis ſit factũ.

M. Quamobrem?

B. Quia abſurdum videretur, qui artem quamlibet teneret, eum tamen artificem non eſſe.

M. Abſurdum.

B. Sed qui quod artis officium eſt præſtet, eum artificem exiſtimabimus, ſiue id ſponte naturæ, ſiue perpetua, conſtantique rarione & facultate quadam faciat.

M. Ita reor.

B. Qui hanc igitur recte quiduis faciendi vel rationẽ vel prudentiam teneat, eum artificem appellabimus modo exercitatione facultatem comparauerit.

M. Rectius quam illum alterum, qui nuda præcepta

abſque vſu & exercitatione habeat.

B. Præcepta igitur illa non exiſtimabimus artem eſſe?

M. Minime. Sed artis quandam ſimilitudinem, aut verius vmbram.

B. Quæ eſt erga facultas illa ciuitatum gubernatrix, quam ciuilem ſiue artem, ſiue ſcientiam vocabimus?

M. Prudentiam mihi velle dicere videris: ex quo velut fonte leges omnes, ſi modo ſocietati hominum conſeruandæ ſint vtiles. proficiſci ac deriuari oportet.

B. Rem attigiſti. Hæc igitur ſi ſūma, & perfecta in quopiam eſſet, tum natura, non ſuffragijs regem eſſe diceremus: liberamque rerum omnium poteſtatem ei traderemus: Sin talem non reperiamus, qui proxime ad illam excellentem naturæ præſtantiam acceſſerit, ſimilitudinem quandam in eo veri regis amplexi etiā regem appellabimus.

M. Appellemus ſi ita videtur.

B. Et quoniam aduerſus animi affectiones quæ poſſunt & plærunque ſolent auertere a vero ne ſatis firmus ſit timemus, legem ei velut collegam, aut potius moderatricem libidinum adijciemus.

M. Non cenſes igitur rerum omnium arbitrium penes regem eſſe debere.

B. Minime. Nam cum non ſolum regem, ſed etiam hominem eſſe memini, multa per ignorantiam errantem, multa ſponte peccantem, multa prope inuitum: quippe animal ad omnem fauoris & odij auram facile mutabile. Quod vitium naturæ magiſtratus augere etiam ſolet: adeo vt hic potiſſimum ſententiam illam ex comædia veram eſſe comperiam. Omnes licentia deteriores fieri. Quamobrem legem ei adiungendam cenſuerunt homines

pruden-

prudentiſſimi, quæ vel ignoranti viam oſtendat, vel aberrantem in viam reducat. Ex his opinor intelligis ὡς ἐν τύπῳ quodnam ego veri regis officium eſſe rear.

M. De cauſa creandorum regum, de nomine, deque officio plane mihi ſatiſfeciſti. Neque tamen ſi quid adijcere velis repugnabo. Etſi vero animus ad ea, quæ reſtare videntur properat, vnum tamen quod in tota oratione tua nonnihil offendebat, non puto ſilentio prætereundum. Quod videlicet ſubiniquus regibus mihi videaris. Idque ipſum etiam antea de te frequenter eram ſuſpicatus: cum te reſp. antiquas. Venetorumque ciuitatem adeo profuſe laudantem ſæpe audiuiſſem.

B. Non tu recte hic de me ſentiebas. Neq; enim ego apud Romanos, Maſſilienſes, Venetos, & ſi qui alij fuerunt apud quos potentiora fuerint legum quam hominum imperia tam ſuſpicio diuerſam ciuitatis adminiſtrandę rationem, quam æquitatem: neque multum referre puto rex, dux, imperator an conſul vocetur, qui præſit, modo illud teneatur, eum æquitatis tuendæ cauſa in magiſtratu eſſe collocatum. Imperiũ enim modo ſit legitimum, non eſt quod de nomine eius contendamus. Nam & quem nos Venetorum ducem vocamus, is nihil aliud eſt, quam Rex legitimus: & Coſſ. primi nõ modo regum inſignia, ſed imperium etiam retinuerunt. Id modo intererat, quod non vnus, ſed duo præerant: (quod etiam in perpetuis Lacedæmoniorũ regibus fieri ſolitum non ignoras) qui non in perpetuum, ſed in annum creabantur. Illud igitur quod initio diximus tenere ſemper oportet, reges primum tuændæ æquitati fuiſſe conſti-

tutos. Id illi ſi tenere potuiſſent, imperium quale acceperant, tenere perpetuo potuiſſent: hoc eſt liberum & legibus ſolutū. Sed (vt humana ſunt omnia) ſtatu rerum in peius prolabente, quod publicæ vtilitatis cauſa fuerat conſtitutum imperium, in ſuperbā dominationem vertit. Nam cum libido regum pro legibus eſſet, hominesque in poteſtate infinita & immoderata collocati ſibi non temperarent, ſed multa gratiæ, multa odijs, multa priuatis commoditatibus indulgerent, regum inſolentia legum fecit deſideriū. Leges igitur hac de cauſa inuentæ ſunt a populis regeſque coacti non ſua in iudicijs licentia, ſed quod populus in ſe dediſſet iure vti. Multis enim edocti erant experimentis melius libertatem legibus quam regibus credi: cū alteri multis de cauſis a vero deflecti poſſent, alteræ aduerſus preces & minas ſurdæ vnū & perpetuum tenorem ſeruarent. Regibus igitur cætera liberis hic vnus imperio modus eſt præfinitus, vt ſuas actiones & orationem ad legum præſcripta conformarent: & præmia, pænaſque maxima ſocietatis continendæ vincula ex earum ſanctionibus diuiderent. Denique quemadmodum ait ſummus adminiſtrandæ reipub. Magiſter vt Rex eſſet lex loquens, lex Rex mutus.

M. Statim ab initio ita reges laudaueras, vt eorum maieſtatem prope auguſtam, & ſacroſanctam faceres. Nunc vero velut pænitentia reuocatus neſcio quibus anguſtijs eos concludis, & in legum prope dicam ergaſtula coniectis ne liberam quidem orationem permittis. Me autem ex magna ſpe deiecisti. Sperabam enim fore, vt rem (iuxta clariſſimum hiſtoriæ autorem) inter deos hominesque pulcherrimam vel tua

ſponte,

ſponte, vel a me admonitus in orationis curſu, in ſuũ ſplendorem reſtitueres: quam tu omnibus ornamentis ſpoliatam in ordinem redegiſti: & qui primus in orbe terrarum fuit magiſtratus, eum anguſtis circumſeptum cancellis prope contemptibilem, nulli certe ſano reddidiſti optandum. Quis enim ſanæ mentis non in mediocri fortuna ſubliſtere priuatus malit, quam in perpetuis moleſtijs aliorum intentus negotijs, ſuæ rei negligens totum vitæ curſum ad alienas rationes componere? Quod ſi iſta regnandi vbique propoſita ſit conditio, vereor, ne maior penuria regum ſit futura, quam in prima noſtræ religionis infantia fuerit Epiſcoporũ. Nec miror ſi ad hanc formulam ſpectentur reges, olim e paſcuis, & ab aratro petitos, qui præclarum iſtum honorem acciperent.

B. Vide quæſo quanto in errore verſeris, qui non fruendæ iuſticiæ, ſed voluptatis cauſa reges a populis & nationibus expetitos putes: neque honori locum eſſe existimes vbi diuitiæ & voluptates non affluãt. Qua in re quantum eorum amplitudini detrahas cogita. Id quo facilius intelligas, confer mihi aliquem ex ijs quos tu videris regem velut puellarem puppam veſtitum, & ad inanem pompam magno cum faſtu, ingenti turba ſtipatum produci, cuius tu ſimilitudinem in eo quem deſcribimus rege deſideras. Confer inquam iſtorum aliquem cum eis, qui olim clari fuerunt: quorum etiam nunc viuit, vigetque & ad poſteros celebratur memoria. Illi profecto tales fuerũt, qualem ego modo deſignaui. Audiſtine vnquam fando Macedonem illum Philippum cum vetulæ vt ſuam cauſam audiret roganti reſpondiſſet, ſibi non eſſe ocium: illaque ſubieciſſet, igitur ne ſis Rex: Au-

diſtinc inquam ab anu paupercula regem tot bellorũ victorem, tot gentium dominatorem ſui admonitum officij paruiſſe: & quod regum eſſet munus agnouiſſe? Confer igitur hunc Philippum cum regibus non modo maximis, qui nunc in Europa ſunt, ſed cum omni vetuſtatis memoria: nullum profecto comperies prudentia, fortitudine, laborum patientia parem: paucos magnitudine ditionis æquales. Ageſilaum, Leonidam, cæteroſque Lacedæmoniorum reges ſi enumerem, (at quantos viros?) obſoleta videbor exempla proferre. Vnum tamen Lacenæ puellæ dictum ſilentio præterire non poſſum. Ea eſt Gorgo Cleomedis filia. Hæc cũ videret ſeruum hoſpiti aſiatico ſoccos detrahentem accurrens ad patrem exclamauit, pater, hoſpes manus non habet. Quo ex puellæ dicto de tota laconica diſciplina, regumque domeſtica conſuetudine facile iudicare potes. At qui ex hac ruſtica ſed virili diſciplina prodierunt, hæc qualiacunque ſunt pepererunt. Ex iſta vero aſiatica, qui maxima regna per manus a maioribus tradita per luxuriam & ignauiam amiſerunt. Et vt veteres omittam, talis fuit non adeo pridem apud Galecos Pelagius, qui in Hiſpania Saracenorum opes primus labefactauit, apud hunc quamuis,

Ignemque laremque.
Et pecus, & dominos communis clauderet vmbra:

Adeo tamẽ Hiſpanos reges eius non pudet, vt in maxima gloria ponant, quod ab eo ſint oriundi. Sed cũ hic locus longiorem poſtulet diſputationem vnde ſumus digreſſi redeamus. Nam quod tibi ſum pollicitus oſtẽdere quam primum cupio, non a me confictam fuiſſe hanc regnandi formulam, ſed clariſſimis omnis memoriæ viris idem viſum fuiſſe. Breuiterque vnde hæc hauſerim

hauſerim fontes cõmonſtrabo. Libri ſunt M. T. C. omnium conſenſu laudatiſſimi qui de officijs inſcribuntur. Horum e ſecundo libro hæc ad verbũ ſunt.
"Mihi quidem non apud Medos ſolum vt ait Hero-
"dotus, ſed etiam apud maiores noſtros iuſticiæ fruen-
"dæ cauſa videntur olim bene morati reges conſtitu-
"ti. Nam cum premeretur initio multitudo, ab ijs,
"qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem fugie-
"bant virtute præſtantem, qui cum prohiberet iniuria
"tenuiores, æquitate conſtituenda ſummos cum infi-
"mis pari iure retinebat. Eademque conſtituendarũ
"legum cauſa fuit, quæ regum. Ius enim ſemper eſt
"quæſitum æquabile. Neque enim aliter eſſet ius. Id
"ſi ab vno bono & iuſto viro conſequebantur, eo erãt
"contenti, cum id minus contingebat, leges ſunt inuẽ-
"tæ, quæ cum omnibus ſemper vna atque eadem vo-
"ce loquerentur. Ergo hoc quidem perſpicuum eſt,
"eos ad imperandum deligi ſolitos, quorum de iuſticia
"magna eſſet opinio multitudinis. Adiuncto vero vt
"iidem prudentes haberentur, nihil erat, quod homi-
"nes his autoribus non poſſe conſequi ſe arbitrarẽtur.
Vides ex his verbis opinor quam & regum & legum expetendarum Cicero cauſam fuiſſe exiſtimet. Poſſem hic teſtem & aſtipulatorem laudare Xænophontem non minus rebus bello geſtis, quam philoſophiæ ſtudio nobilem, niſi eum tam familiarem tibi eſſe ſcirem vt eius omnes ſentẽtias notas habeas. Platonem vero & Ariſtotelẽ & ſi non ignoro quãti eos facias, in præſentia omitto. Malo enim e medijs rerũ actionibus homines Illuſtres, quam e gymnaſiorũ vmbris accerſere in ſubſidium. Stoicum vero regẽ, qualis a Seneca in Thyeſte deſcribitur multo minus ſũ arbi-

tratus tibi a me producendum. Non tam quod illa veri regis imago perfecta non ſit: quam quod illud principis boni exemplar magis animo infoimari, quã aliquãdo ſperari poſſet. Sed & ne in ijs quos produxi calumniæ locus eſſet, non e ſolitudine Scytharum reges propoſui, qui vel ſuos diſtringerent equos, vel aliud operis, quod multo magis a noſtris moribus abhorreret, facerent: ſed e media Græcia: & qui illis ipſis temporibus, quibus omnibus honeſtis artibus Græci fuerunt florentiſſimi, aut maximis nationibus, aut bene moratis præerant ciuitatibus: & ita præfuerũt, vt & viui apud ſuos in maximo fuerint honore, & mortui poſteris præclarã ſui memoriam reliquerint.

M. Hic ego ſi poſtules quid ſentiam vix audeo fateri tibi vel meam inconſtantiam, vel timiditatem: vel ſi quo alio nomine tibi libeat id vitium appellare Nam quoties iſta, quæ a te modo recitata ſunt apud hiſtoriæ præſtantiſſimos lego ſcriptores, vel a ſapientiſſimis hominibus. quorum autoritatem non auſim defugere, laudari audio, & ab omnibus bonis probari, non modo vera, recta, Syncera, ſed etiam fortia, & ſplendida mihi videntur. Rurſus quoties oculos ad noſtri temporis munditias, & elegantiam refero, antiquitas illa ſancta & ſobria, ſed horrida tamen, & nõdum ſatis expolita fuiſſe videtur. Sed hæc fortaſſe alias per ocium: nunc vero ſi quidem videtur, quod inſtituiſti perge proſæqui.

B. Viſne igitur vt breuiter quæ dicta ſunt colligamus? ita maxime intelligemus quid ſit præteritum: & ſi quid temere ſit conceſſum facillime retractabimus.

M. Maxime.

B. Primum igitur conuenit inter nos, homines a natura ad

ra ad ſocietatem, & vitæ communionem eſſe factos.

M. Conuenit.

B. Eius quoque ſocietatis cuſtodem regem electum, virum ſumma virtute præſtantem.

M. Ita eſt.

B. Et velut hominum inter ipſos diſcordiæ neceſſitatem regis creandi attulerũt, ita regum in ſubditos iniuriæ in cauſa fuerunt, vt leges deſyderaremus.

M. Fateor.

B. Leges igitur ſpecimen artis regiæ, vt præcepta medicinæ, artis medicæ cenſuimus.

M. Sic eſt.

B. Tutius autem eſſe, (quoniam in neutro ſingularẽ, & exactam ſuæ artis peritiam poſuimus) vt vterque ex artis illis præſcriptis quam temere curet, videtur.

M. Tutius certe.

B. Artis autem medicæ præcepta non vnius generis viſa ſunt.

M. Quo pacto?

B. Quædam enim ſunt tuendæ valetudinis: alia inſtaurandæ.

M. Recte.

B. Quid regiæ artis?

M. Totidem opinor ſunt genera.

B. Proximum ergo videtur, vt conſideremus illud. Putaſne medicos omnes morbos, & eorum remedia ita exacte tenere poſſe, vt nihil præterea ad eorum curationem requiri poſſet?

M. Minime. Nam & multa morborum genera noua omnibus fere ſeculis ſuppullulant: & noua item ſingulorum remedia ſingulis prope annis aut hominum induſtria reperiuntur, aut è regionibus longinquis ap-

portantur.

B. Quid ciuitatum leges?

M. Eadem certe videtur earum ratio.

B. Igitur nec omnes morbos medici, nec ciuitatum reges ex artium ſuarum, quæ ſcripta quidem traduntur præceptis vel vitare vel ſanare poſſunt.

M. Non poſſe arbitror.

B. Quid ſi igitur veſtigemus quibus de rebus leges in ciuitatibus ſanciri poſſint: quæ vero legibus comprehendi non poſſint.

M. Operæpretium faciemus.

B. Permultæ & permagnæ mihi res videntur, quæ nullis legibus contineri queant. Primum omnia quæ in deliberationem futuri temporis cadunt.

M. Omnia.

B. Deinde multa præterita: qualia ſunt ea in quibus veritas coniecturis quæritur, teſtibus confirmatur, aut tormentis exprimitur.

M. Scilicet.

B. In his igitur quæſtionibus explicandis quæ erunt regis partes?

M. Non longo hic opus eſſe video ſermone, cum reges in ijs quæ in prouiſione futuri temporis poſita ſunt, adeo ſibi non arrogent ſummam poteſtatem, vt vltro prudentiores in conſilium ſibi aduocent.

B. Quid in his quæ coniecturis colliguntur, teſtibus conuincuntur? qualia ſunt cædis, adulterij, veneficij crimina?

M. Iſta cauſidicorum ingenijs excutiuntur, eruuntur ſolertia, eaque fere iudicum ſententijs permitti video.

B. Et recte fortaſſe. Nam ſi rex priuatas ſingulorum ciuium cauſas audire velit, quando ei vacabit de bel-

lo, de pace, de iis negotijs quæ reipub. incolumitatem continent & conſeruant cogitare? Denique quando licebit nihil agere?

M. Nec ego rerum omnium cognitionem ad vnũ regem velim deferri; neque ſi deferatur vnus omnibus omnium cauſis ſufficere poterit. Itaque placet mihi magnopere conſilium illud non minus ſapiens, quã neceſſarium quod Moſi Socer dedit, de onere iudicandi in multos partiendo. De quo non dicam pluribus, quando hiſtoria omnibus eſt nota.

B. Sed & hi iudices opinor ex legum preſcripto ius dicent.

M. Dicent profecto. Sed vt video pauca ſunt de quib' legibus caueri poſſit, permulta ſunt, de quibus non poſſit.

B. Accedit alia res non minoris difficultatis; quod nec ea omnia de quibus leges rogantur præſcriptionibus certis contineri poſſunt.

M. Quo pacto?

B. Iuris prudentes qui plurimum ſuæ arti tribuũt, quique ſe iuſticiæ ſacerdotes haberi volunt negociorum tantam eſſe multitudinem confitentur, vt prope infinita videri poſſint: quotidieq; in ciuitatibus noua flagitia, velut vlcerum genera prouenire aiunt. Quid hic aget legum lator, qui leges ad præſentia & præterita accommodat?

M. Non multum, niſi diuinus quiſpiam ſit.

B. Accedit & alia, nec ea parua quædam difficultas quod in tanta conditionis humanæ inconſtantia nihil vlla fere ars in vniuerſum ſtabile & firmũ præcipere poteſt.

M. Nihil verius.

B. Tutius igitur videtur eſſe & perito Medico de ſalute ægrotantis, & regi de ſtatu ciuitatis credi. Nam & medicus præter artis præſcriptum infirmum vel conſentientem, vel interim inuitum ſæpe ſanabit. Et rex nouã, & tamẽ vtilem legem ciuibus aut perſuaſis, aut etiam inuitis imponere poteſt.

M. Non video quid vetet.

B. Hæc autem vterq; cum facit, num tibi videtur præter legem quiſque ſuam facere?

M. Mihi quidem ex arte vterque. Nam ante poſuimus non illam, quæ præceptis conſtat artem eſſe, ſed vim animo comprehenſam, qua in materia pertractanda quæ artibus eſt ſubiecta artifex vti ſolet. Illud autem (ſiquidem ex animo loqueris) gaudeo, te veritatis ipſius velut interdicto coactum vt regem vnde vi deiectus erat, eo reſtitueres.

B. Mane. Nondum omnia audiſti, eſt enim in legum imperio aliud incommodum. Lex enim quaſi pertinax & imperitus quiſpiam officij exactor nihil rectũ putat, niſi quod ipſa iubet. Apud regem vero, infirmitatis & temeritatis eſt excuſatio: & veniæ in errore deprehenſo locus. Lex ſurda, inhumana, inexorabilis eſt. Adoleſcentis lubricum ætatis cauſatur, mulier infirmitatem ſexus, alius paupertatem, ebrietatẽ, amicitiam. Quid ad hæc lex? I lictor colliga manus, caput obnubito, verberato, arbori infælici ſuſpendito. Non ignoras autem quam ſit periculoſum in tanta hominum fragilitate in ſola innocentia ſpem ſalutis habere collocatam.

M. Rem procul dubio periculi plenam narras.

B. Hæc certe quoties in mentem veniũt quoſdam nõnihil commoueri video.

M. Non-

M. Nonnihil mihi narras.

B. Itaque cum quæ ſupra nobis poſita ſunt diligentius mecum expendo, vereor ne in hac parte medici & regis collatio ſatis commode introducta videatur.

M. Qua in parte?

B. Cum vtrunque a præceptorum ſeruitute liberauimus, & prope liberam curandi poteſtatem dedimus.

M. Quid hic te potiſſimum offendit?

B. Vbi audieris, tum ipſe iudicabis. Duæ a nobis poſitæ ſunt cauſæ cur non expediat populis, vt reges legibus ſoluerentur: amor videlicet & odium, quæ animos hominum in iudicando tranſuerſos agunt. At in medico timendum non eſt, ne quid per amorem peccet, quippe qui ab ægroto valetudine reſtituta etiam ſperet mercedem. Quod ſi medicum ægrotus precibus, pollicitationibus & pecunia aduerſus caput ſuum ſolicitari intelligat, alium accerſere medicũ licebit, aut ſi alterius copia non erit, tutius eſſe reor a libris quãtumuis ſurdis remedium, quam a medico corrupto petere. Quod autem de legum immanitate queſti ſumus vide an ſatis nobis conſtemus.

M. Quomodo?

B. Regem optimum, qualem magis animo quam oculis videre poſſumus nullis legibus aſtringendum cenſuimus.

M. Nullis.

B. Quamobrem?

M. Opinor quia iuxta Paulum ipſe & ſibi, & alijs eſſet lex: vt cuius vita exprimat, quod legibus iubetur.

B. Recte iudicas, & quod tu magis fortaſſe mireris, aliquot ante Paulum ſeculis hoc ipſum viderat Ariſtoteles naturam ſequutus ducem, quod ideo dico, vt

quod ante probatum fuerat manifeſtius videas, eandẽ ſcilicet dei & naturæ vocem eſſe: verum vt quod inſtituimus agamus, qui leges primi condiderunt, quid eos ſpectaſſe dicemus?

M. Æquitatem opinor vt antea dictum eſt.

B. Ego nunc non id quæro, quem finem ſpectarint, ſed potius quod exemplar ſibi propoſuerint.

M. Iſtud etſi fortaſſe intelligo, velim tamen explices, vt ſi recte ſentio meum iudicium confirmes: ſin ſecus emendes errorem.

B. Scis opinor quod ſit animi in corpus imperium.

M. Scire videor.

B. Nec illud etiam ignoras, quæcunque non temere gerimus, eorum prius in animis noſtris quandam ineſſe imaginem: eamq; longe perfectiorem operibus, quæ ad illud exemplar ſummi etiam artifices effingunt & velut exprimunt.

M. Equidem hoc mecum ipſe & in dicendo & ſcribẽdo plærunq: experior. Sentioque non minus animo verba, quam rebus animum deeſſe. Nam neque noſter anim⁹ in hoc obſcuro & turbido corporis carcere concluſus rerum omnium ſubtilitatem perſpicere poteſt. Neque in animo rerum vtcunque præuiſas imagines ad alios oratione poſſumus ita perferre, vt non multo ſint inferiores illis quas noſter ſibi conformauit intellectus.

B. Leges ergo qui tulerunt quid ſpectaſſe eos dicemus?

M. Prope videor intelligere quid velis: nempe perfecti illius regis imaginem eos in conſilio habuiſſe: & ad eam quam proxime poterant ſimulachrum quoddá expreſſiſſe non corporis ſed cogitationum: idque pro legibus eſſe voluiſſe quod ille bonum & æquum fuiſſet

iſſet arbitraturus.

B. Recte intelligis. Hoc enim ipſum dicere volui. Nũc vero velim conſideres qualem illum ab initio regem conſtituerimus. Nonne firmum aduerſus odium, amorem, iram, inuidiam, cæteraſque animorum perturbationes?

M. Talem certe nos eum finximus: aut hominibus illis priſcis etiam fuiſſe credidimus.

B. Leges vero ecquid ad imaginem eius latæ vidẽtur?

M. Nihil ſimilius.

B. Durus igitur & inexorabilis nihilo minus bonus rex quam bona lex.

M. Æque durus. Sed cum neutrum mutare queam, aut velle debeam, tamen vtrunque ſi queam nonnihil inflectere velim.

B Atqui deus ne pauperis quidem vult vt in iudicio miſereamur, ſed id vnum quod rectum eſt, & æquũ nos iubet intueri, & ſecundũ id vnum pronunciare.

M. Agnoſco ſententiam, & veris vincor. Quando igitur regem ſoluere legibus non licet, quis tandem erit legis lator, quam ei tanquam pædagogum dabimus?

B. Quem cenſes potiſſimum huic muneri præficiendũ?

M. Ego ſi me interrogas, ipſum regem. Nam in reliquis fere artibus ab artificibus præcepta earum tradi videmus: quibus & ipſi memoriæ confirmandi cauſa velut commentatijs vtantur, & alios ſui commoneãt officij.

B. Ego contra nihil intereſſe video regemne liberum & ſolutum legibus relinquamus, an ei tribuamus legum iubendarum poteſtatem. Nemo enim ſe ſponte vinculis induet. Ac neſcio an præſtet ſolutum relinquere quã circundare vinculis nihil profuturis quip-

pe quæ vbi volet exuat.

M· At tu quando legibus potius quam regibus regni gubernacula credis, vide quæſo ne huic, quem verbo tenus regem facis tyrannum imponas, qui eum

Imperio præmat; & vinclis & carcere frænet.

ac tantum non cõpedibus oneratum in agrum mittat, aut in piſtrinum dedat.

B. Bona verba neminem ego ei dominũ impono. Sed populo, qui ei imperium in ſe dedit, licere volo, vt eius imperij modum ei præſcribat: eoque iure, quod populus in ſe dederit, vt rex vtatur poſtulo. Neque has leges per vim, vt tu interpretaris imponi volo. Sed communicato cum rege conſilio communiter ſtatuendum arbitror, quod ad omnium ſalutem communiter faciat.

M. Populo igitur vis hanc prouinciam tribuere?

B. Populo ſane, niſi tu fortaſſe aliter ſentis.

M. Nihil minus æquum videtur.

B. Quamobrem?

M. Noſti illud, Bellua multorũ capitum. Scis opinor quanta ſit populi temeritas, quanta inconſtantia?

B. Ego nunquam exiſtimaui vniuerſi populi iudicio eam rem permitti deberi. Sed vt prope ad conſuetudinem noſtram ex omnibus ordinibus ſelecti ad regem in conſilium coirent. Deinde vbi apud eos προβούλευμα factum eſſet, id ad populi iudicium deferretur.

M. Tuum quidem conſilium ſatis intelligo: ſed nihil hac tam diligenti cautione mihi proficere videris. Regem non vis legibus eſſe liberum. Quamobrem? Quia opinor intra hominem duo ſæuiſſima monſtra cupiditas & iracundia perpetuum cum ratione bellũ

gerunt.

gerunt. Expetitæ ſunt leges, quæ licentiam eorum cõprimerent & nimium exultantia ad iuſti imperij reſpectum reuocarent. Quid iſti conſultores e populo dati? Nonne & ipſi eodem illo inteſtino bello vexãtur? Nonne eiſdem quibus rex malis conflictantur? Quanto igitur plures adiunxeris regi velut aſſeſſores, tanto maior ſtultorum erit numerus a quo quid expectandum ſit vides.

B. At ego longe aliud ac tu opinaris expecto. Id autem cur expectem dicam. Primum non omnino verũ eſt, quod tu putas, nihil ad rem facere multitudinis aduocationem, quorum è numero nemo fortaſſis erit excellenti ſapientia præditus. Non enim ſolum plus vident ac ſapiunt multi, quam vnus quilibet eorum ſeorſum, ſed etiam quam vnus, qui quemuis eorum ingenio & prudentia præcedat. Nam multitudo fere melius quam ſinguli de rebus omnibus iudicat. Singuli enim quaſdam habent virtutum particulas, quæ ſimul collatæ vnam excellentem virtutem conficiũt. Quod in medicorum pharmacis, ac in primis in antidoto eo, quod Mithridaticum vocant, perſpicue cerni poteſt. In eo enim plæræque res per ſe noxiæ vbi confuſæ fuerint, ſalutare aduerſus venena remedium afferunt. Similiter in hominibus alijs tarditas & cunctatio, alijs præceps temeritas obeſt, hæ in multitudine commixtæ temperamentum quoddam & quam in omni genere virtutis quærimus mediocritatem pariunt.

M. Sit, quando ita vis penes populum vt leges ferat, & perferat: ſint reges velut tabulariorum cuſtodes. At cum leges inter ſe pugnare videbuntur, aut non ſatis diſerte aut perſpicue cauebunt, nullaſne regis

 partes

partes eſſe voles: præſertim cum ſi omnia è ſcripto diiudicare velis neceſſe ſit multa ſequi abſurda. Et vt vulgatiſſimo vtar exemplo legis illius in ſcholis decãtatæ, peregrinus ſi in murum aſcendat capite luito. Hic quid abſurdius fieri poteſt, quam ſalutis publicæ autorem qui hoſtes ſubeuntes deiecit, ipſum tãquam hoſtilia auſum ad ſupplicium rapere?

B. Nihil.

M. Probas igitur vetus illud, Summum ius ſumma iniuria.

B. Equidem probo.

M. Si quid huius generis in iudicium veniat, miti interprete opus eſt qui leges ad vtilitatem omnium latas viris bonis & nullo in ſcelere deprehenſis calamitoſas eſſe non patiatur.

B. Recte ſentis. Neque ſi ſatis animaduertiſti aliud à me in tota hac diſputatione quæſitum eſt, quam vt illa Ciceroniana lex ſancta & inuiolabilis eſſet: Populi ſalus ſuprema lex eſto. Igitur ſi quid tale in iudicium venerit, vt non ſit obſcurum quid bonum & æquum ſit, regiæ partes erunt proſpicere, vt lex ad illam quam dixi regulam dirigatur. Sed tu mihi regũ nomine plus poſtulare videris, quam qui eorum imperioſiſſimi ſunt ſibi ſumãt. Scis enim ad iudices reiici ſolere hoc genus quæſtionum, cum aliud lex dicere, aliud legis autor voluiſſe videtur: perinde atque illas quæ de ambiguo iure, aut legum inter ſe diſcordia oriuntur. Itaque his de rebus grauiſſimæ ſunt patronorum in foro contentiones, & rhetorum præcepta diligentiſſime tradita.

M. Scio iſta fieri quæ dicis. Sed mihi in hac parte non minor iniuria fieri videtur legibus quam regibus. Satius

tius enim puto ex vnius viri boni ſententia ſtatim litem finire, quam ingenioſis hominibus & interdum veteratoribus obſcurandi potius quam interpretãdi leges poteſtatem dari. Nam dum non ſolum de cauſis litigantiũ, ſed de gloria ingenij inter patronos cõtenditur, interim lites aluntur, ius, fas, æquum, iniquum in diſcrimen vocatur: & quod Regi negamus, hominibus inferiorum ordinum permittimus plærũque non tam veri quam litigandi ſtudioſis.

B. Oblitus mihi videris quidnam inter nos nuper conuenit.

M. Quidnam id eſt?

B. Regi optimo qualem initio deſcripſimus adeo libera omnia permittenda vt ne legibus quidem vllis opus eſſet. At cum vni è multitudine is honor habetur, qui non multo ſit alijs excellẽtior, aut etiam quibuſdam inferior, periculoſam eſſe liberam iſtam, & ſolutam legibus licentiam.

M. Hoc vero quid ad legum interpretationem?

B. Plurimum. Niſi forte non animaduertis quod alijs verbis infinitam illam & immoderatam poteſtatem, quam antea regi negaueramus ei reſtitutã nempe vt pro animi libidine omnia ſurſum deorſum verſet.

M. Iſtud ego ſi facio certe imprudens facio.

B. Dicam ergo apertius vt intelligas. Cum regi legũ interpretationem concedis, hanc tribuis ei licentiam, vt lex non dicat, quod lator ſentit, aut quod in commune ſit æquum & bonum: ſed quod in rem ſit interpretis. Vt que is ad omnes eam actiones commodi ſui cauſa velut leſbiam regulam inflectat. Ap. Claudius in decemuiratu legem tulerat æquiſſimam, vt in liberali cauſa vindiciæ ſecundum libertatem daren-

tur. Quid apertius dici poterat? At interpretando idem autor legem ſuam fecit inutilem. Vides opinor quantam vno verſu des principi licentiam: nempe vt quod volet ille, dicat lex: quod nolit, non dicat. Id ſi ſemel recipiamus nihil proderit bonas leges condere, quæ principem bonum ſui officij admoneant, malum circumſcribant. Imo vt dicam apertius nullas omnino leges habere præſtaret: quam liberum latrocinium, atque etiam honoratum ſub legis prætextu tolerari.

M. Putaſne regum aliquem fore tam impudentem, vt famæ opinioniſque omnium de ſe nullam ſit prorſus rationem habiturus; aut tam ſui, ſuorumque oblitũ, vt in eorum prauitatem degeneret, quos ipſe ignominia, carceribus, bonorum publicatione, grauiſſimis denique ſupplicijs coercuerit?

B. Non credamus iſta fore, niſi iam pridem facta ſint, idque totius orbis maximo malo.

M. Vbi tandem hæc facta narras?

B. Vbi rogas? tanquam non omnes per Europam nationes non modo viderint, ſed etiam ſenſerint quantũ rebus humanis inuexerit mali non dico immoderata poteſtas, ſed effræna Romani Pontificis licentia. Ea quã ex modicis, & in ſpeciem honeſtis occeperit initijs, quàm nihil minus potuerit ab incautis timeri nemo ignorat. Primum leges erant nobis propoſitæ non modo è penitiſſimis naturæ arcanis erutæ, ſed ab ipſo deo latæ, à ſpiritu ejus per prophetas explicatæ, poſtremo a dei filio, eodemque deo, confirmatæ, tot laudatiſſimorum hominum ſcriptis commendatæ, vita expreſſæ, ſanguine conſignatæ. Neque alius in tota lege locus aut diligentius, cõmendatius, aut ex-

plicatius

plicatius traditus quam is, qui eſt de officio Epiſcoporum. Illis autem legibus cum nulli ſit fas quicquam adijcere, abrogare, derogare, immutare, vna reſtabat interpretatio. Eam Ro. Epiſcopus cum ſibi arrogaſſet, non modo reliquas oppreſſit Eccleſias: ſed tyrannidē ſæuiſſimam omnium quæ vnquam fuerunt ſibi vendicauit: nec hominibus tantum, ſed angelis etiam imperare auſus Chriſtum plane in ordinem redegit: niſi id non eſt in ordinem redigere, vt quod tu velis in cælo, in terris, apud inferos ſit ratum: quod Chriſtus iuſſit, ita demum ſit ratum, ſi tu velis. Nam ſi in rem tuam parum videatur lex facere, ita interpretādo poteris deflectere, vt non modo per tuum os, ſed ex animi tui ſententia loqui cogatur Chriſtus. Chriſto itaque per os pontificis Romani loquente Chilperico Pipinus, Ioanni Nauarro Ferdinandus Arragonius eſt ſubſtitutus: filius in patrem, ciues in regem arma impia ſumpſerunt. Chriſtus veneno imbutus, deinde ipſe veneficus fieri coactus eſt, vt veneno tolleret Henricum Lucemburgium.

M. Hæc ego non nunc primum audio. Sed de iſta legū interpretatione apertius audire aueo.

B. Vnum tibi proponam exemplum, è quo totum hoc genus quantum valeat facile intelligas. Lex eſt, oportet Epiſcopū eſſe vnius vxoris virum. Qua lege quid apertius, quid explicatius dici poteſt? Vnam vxorem ille vnam Eccleſiam interpretatur. Quaſi ea lex non libidini ſed auaritiæ Epiſcoporum reprimendæ ſit poſita. Hæc autem explicatio etſi nihil ad rem facit, tamen ſententiam ſane honeſtam, & piam continet, niſi eam rurſus idē alia interpretatione vitiaſſet. Quid ergo hic pontifex comminiſcitur? Variat inquit perſonis,

ſonis, cauſis, locis, temporibus. Quidam ea nobilitate ſunt, vt eorum faſtui nullus Eccleſiarum numerus poſſit ſufficere. Quædam rurſus adeo paupereulæ ſunt Eccleſiæ, vt ne monacho quidem nuper mendico, nunc mitrato ſuppetat inde victus, ſi nomen Epiſcopi tueri velit. Inuenta eſt ratio ex illa callida iuris interpretatione, vt vnius Eccleſiæ Epiſcopi dicantur, aliæ eis commendentur, omnes expolientur. Dies me deficiet, ſi fraudes colligere velim, quæ aduerſus vnā legem quotidie excogitātur. Sed hæc etſi indigna ſint & nomine pontificio, & homine Chriſtiano, tyrannis eorum ibi non conſtitit. Ea eſt enim omnium rerum natura, vt vbi ſemel in præceps ire cœperint, nuſquam ante conſiſtant, quam ad interitum labantur. Vis illuſtri exemplo tibi hoc commonſtrem? Meministine cuiuſquam inter impp. Romani ſanguinis, qui fuerit, aut crudelior aut nequior quam C. Caligula.

M. Nullus quod ſciam, fuit.

B. Quod autem nequiſſimum eius facinorum putas? Non illa dico, quæ pontifices in caſibus reſeruatis numerant, ſed in reliqua eius vita.

M. Non ſuccurrit.

B. Quale tibi illud videtur, quod equum nomine incitatum ad cænam inuitauit? Quod hordeum aureū appoſuit? Quod Coſ. deſignauit?

M. Omnino nequiter factum.

B. Quid illud? quod eundem ſibi collegam in ſacerdotio adſciuit?

M. Serione hæc narras?

B. Serio certe Neque adeo miror tibi hæc videri conficta. Sed noſter ille Iupiter Romanus hæc vt vera po-

ſteris

ſteris videantur perfecit: Iulium dico tertium pontificem. Qui mihi videtur certamen de principatu nequitiæ cum homine nequiſſimo C. Caligula ſibi inſtituiſſe.

M. Quid is fecit eius generis?

B. Simiæ ſuæ cuſtodem hominem prope nequiorem beſtia nequiſſima collegam ſibi in Sacerdotio cooptauit.

M. Alia legendi fortaſſe cauſa fuit?

B. Narrantur & aliæ. Sed ego ſelegi honeſtiſſimam. Igitur cum tantus non modo Sacerdotij contemptus, ſed etiam humanitatis obliuio ex iſta leges interpretandi licentia ſit nata, vide ne iſtam poteſtatem exiguam putes.

M. At mihi veteres non videntur tam magnum exiſtimaſſe hoc interpretandi munus, quàm tu eam videri vis. Quod vel hoc vno argumento intelligi poteſt: quod impp. Romani iuriſconſultis id permiſerint. Quæ vna ratio totam iſtam verboſam tuam diſputationẽ euertit. Neque ſolum id quod de magnitudine iſtius poteſtatis dixiſti refellit, ſed illud quoque quod tu maxime vitas perſpicue declarat, quam alijs poteſtatem de iure reſpondendi dederunt, eam ipſis non fuiſſe negatam, ſi id munus exercere voluiſſent, aut per occupationes potuiſſent.

B. Quod ad impp. Romanos attinet, quos nullo neque iudicio neque vtilitatis publicæ reſpectu milites ſibi præficiebant, hi ſub hanc regum quam deſcripſimus formulam non veniunt: vt qui à genere hominum ſceleſtiſſimo, & fere ſceleſtiſſimus quiſque, eligebantur, aut ipſi per vim in eum locum irrũpebant. Quod autem iuriſconſultis poteſtatem reſpondendi de iu-

re dederint, non reprehendo. Etſi enim ea maxima eſt, vt ante dixi, tutius ijs tamen creditur, quibus tyrannidis inſtrumentum eſſe non poteſt. Deinde pluribus credebatur, quos mutua reuerentia continebat in officio: vt ſi à recto declinaſſent, alterius reſponſo refellerentur. Qui ſi etiam in fraudem conſenſiſſét, ſupererat iudicis auxilium, cui non erat neceſſe pro lege habere quicquid reſponſum à iureconſulto fuiſſet. Supererat & imperator qui legum violatarũ pœnas expetere poterat. Tot vinculis cum tenerentur aſtricti, pœnamque grauiorem timerét, quam expectarent fraudis præmium, vides opinor non adeo magnum ab iſto genere hominum timendum fuiſſe periculum.

M. Eſt ne præterea quod de rege dicas?

B. Primum ſi tibi videtur paucis colligamus quæ dicta ſunt, ita facilius ſi quid prætermiſſum ſit intelligemus.

M. Ita cenſeo faciendum.

B. De origine & cauſa creandorum regum & legum ſatis conuenire videbamur. De autore legis nõ item. Sed viſus es mihi tandem etſi ſubinuitus, tamen vi ipſa veritatis coactus conſenſiſſe.

M. Certe non modo poteſtatem legum iubendarum, ſed etiam eas interpretandi, & quidem me patrono ſtrenue reclamante regi abſtuliſti. Qua in re vereor ne ſi res palam fiat, aliquando præuaricationis coarguar: adeo facile bonam vt ab initio videbatur cauſam mihi de manibus extorqueri ſum paſſus.

B. Bono animo es. Nam ſi quis in hac cauſa te præuaricationis inſimulet, ego tibi gratuitum patrociniũ polliceor.

M. Iſtud

M. Iſtud fortaſſe breui experiemur.

B. Multa etiam negotiorum genera nobis viſa ſunt quæ nullis legibus comprehendi poſſint. Quorũ partem ad iudices ordinarios, partem ad conſilium rege non inuito reiecimus.

M. Factum quidem memini. Atque id cum faciebas, ſciſne quid mihi in mentem veniebat?

B. Qui poſſum? ni tu dixeris.

M. Videbaris mihi reges quodammodo ſimiles effingere ſigillis lapideis, quæ plærunque in capitulis colũnarum ita niti videntur, ac ſi totam ſtructuram ſuſtineãt: cum tamen re vera nihilo plus oneris ferant quam quiuis alius lapis.

B. Quid bone regum patrone? Quereris me parum oneris eis imponere cum illi dies noctes nihil aliud agunt, quam vt ſocios oneri ferendo quærant, aut in quos omnino ſe exonerent. Et tu interim indignari videris quod laborantibus ſubſidium feram.

M. Ego quoque libenter iſtas auxiliares copias recipio ſed tales velim quæ ſeruiant, nõ quæ imperent, quæque viam præmonſtrent, non quo velint ducant, aut verius pertrahant, vel tanquam machinam impellãt: nec aliam poteſtatem Regi relinquant, niſi vt eis aſſentiat. Itaque iamdudum expecto, vt abſoluto de rege ſermone ad tyrannos, aut quoquã alio diuertas. Regem enim tam anguſtis finibus incluſiſti, vt verear ne ſi diutius immoremur è maximis opibus, ac ſũma dignitate velut in deſertam aliquã inſulam eum releges, vbi omnibus exutus honoribus in egeſtate & miſerijs conſeneſcat.

B. Tu metuebas vt præ te fers præuaricationis crimẽ. At ego metuo ne regi, quem defendere conaris ca-

lumniãdo noceas. Primum ego eum non otioſum eſſe volo, niſi tu architectos otioſos eſſe ſtatuas. Deinde bonis miniſtris & amicis, quos ego non velut cuſtodes adieci, ſed ab ipſo in partem laboris acciri volui, eum ſpolias, eiſque abactis cohortem nebulonũ circundas, qui metuendum eum ſuis reddant: neq; formidabilem fore putas, niſi magnam nocẽdi poteſtatem ei relinquamus. Ego amari à ſuis eum volo: nec terrore ciuium ſed beneuolentia ſeptum eſſe: quæ ſola arma reges inexpugnabiles efficiunt. Id niſi tu repugnes breui me effecturum ſpero. Nam ex ijs quas tu vocas anguſtias in lucem eum educam: vnaq; loge tantum ei authoritatis & amplitudinis adijciam, vt eo ſi amplius optet, impudens tibi videri poſſit.

M. Iſtud quidem audire aueo.

B. Igitur vt quam primum cupiditati tuæ ſatiſfaciam rem ipſam aggrediar. Paulo ante confeſſi ſumus nullam legem ita diſerte vlla de re cauere poſſe, vt malitioſa calliditas locum fraudi non inueniat. Id fortaſſe exemplo propoſito facilius intelligetur. Cautũ eſt legibus, ne patres Sacerdotia ſua ſpurijs ſuis traderent. Hic in re vt videtur aperta fraus tamen inuẽta eſt: vt pater alium ſubſtituat: iſque ſpurio prioris domini idem Sacerdotium tradat. Deinde cum eſſet diſerte aſcriptum legi, ne quod pater aliquãdo ſacerdotium tenuiſſet, filius vlla ratione teneret, neque hac cautione quidquam profectum eſt. Reperta eſt enim aduerſus eam illa coitio inter Sacerdotes, vt vterque alterius filium ſibi ſubſtitueret. Id quoque cũ vetitum eſſet, etiam nouo genere fraudis lex eluſa eſt. Aduerſus patrem litigator ſupponitur, qui fingat ſibi in id Sacerdotiũ ius eſſe. Dum pater cum ſuppoſito

Sycophanta

Sycophanta vmbratili pugna velitatur, fili⁹ à pōtifice Romano ſacerdotium petit, ſi neutri litigantium in illud ſit ius: vtrunque litigatorem volentem, ac cedentem vltro vincit, & paterno ſacerdotio per paternam præuaricationem potitur filius. Vides in vna lege quot fraudum genera ſunt inuenta.

M. Video.

B. Nonne tibi legum latores hic prorſus idem facere videntur quod medici, qui cum eruptiones pituitæ, aut alterius humoris noxij adhibito emplaſtro compeſcere nituntur, humor vno inhibitus loco pluribus ſimul exitum quęrit. Ac velut hydra quædam vno reciſo capite multa renaſcentia profert.

M. Nihil ſimilius.

B. Quod medico fuerat initio faciendum vt totum ſemel corpus noxijs humoribus leuaret, nonne idem hoc loco ciuilis medicus facere debet, vt ciuitatem vniuerſam leuet malis moribus?

M. Iſtam etſi difficilem, tamen veram eſſe reor curandi rationem.

B. Et hoc ſi obtineri queat paucis arbitror opus eſſe legibus.

M. Ita prorſum res habet.

B. Hanc medicinam qui adhibere poterit, nonne tibi videtur ſolus plus in publicum collaturus, quam omnes omnium ordinum conuentus ad legum rogationem coacti?

M. Longe plus procul dubio. Sed vt comici verbis vtar, quis erit hic tam potens cum tanto munere?

B. Quid ſi has partes regi mandemus?

M. Lepide profecto, quæ prona erant, & facilia ea populo vniuerſo commiſiſti: ſi quid arduū eſt & aſpe-

rum id regi etiam ſoli mandabis, tanquam non ſatis habeas eum vinculis conſtrictum tot clauſtris circundare, ni onus grauiſſimum ſub quo etiam ſubcumbat, imponas.

B. Non eſt ita, ſed rem ab eo facilem non cõtendimus, ſed vt exorari ſe ſinat oramus.

M. Quid id tandem eſt?

B. Vt quales patres erga liberos eſſe debere cenſeat, talem ſe erga ciues (quos liberorũ loco habere debet) in omni vita ſe præſtet.

M. Quid iſtud ad rem?

B. Hæc profecta vna, certe ſumma aduerſus mores corruptos eſt medicina. Ac ne meum putes hoc comentum eſſe, audi Claudianum.

Tu ciuem, patremque geras. Tu conſule cunctis:
Nec tibi: nec tua te moueant, ſed publica vota.
In commune iubes ſi quid, cenſeſque tenendũ,
Primus iuſſa ſubi. Tunc obſeruantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipſum
Autorem parere ſibi: Componitur orbis
Regis ad exemplum. Nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta volent, vt vita regentis.
Mobile mutatur ſemper cum principe vulgus.

Noli exiſtimare poetam ſummo ingenio & doctrina præditum fruſtra credere tantam in hac re vim eſſe poſitam, eſt enim vulgus ad eorum imitationẽ adeo compoſitum, in quibus aliqua probitatis imago elucet, adeo mores eorum exprimere conatur, vt quorũ admiratur virtutem, eorundem etiam quædam vitia in ſermone, veſtitu, inceſſu reddere conetur. In regũ vero cultu, moribus, oratione aſſimulanda ſe exercẽt non ſolum imitandi ſtudio, ſed etiam vt per adulati-

onem

onem in potentiorum animos ſeſe inſinuent : & rem, honores, potentiam, his artibus aucupentur. Quippe qui natura comparatum ſciant, vt non modo nos, noſtraque amemus, ſed ſimilitudinem noſtri licet vitioſã in alijs amplectamur. Hoc autem quod non improbe & ſuperbe flagitam⁹, ſed precario impetrare conamur, maiorem longe vim habet, quam legum minæ, quam ſuppliciorum oſtentatio, quam militum copiæ. Hoc populũ ſine vi reducit ad modeſtiam, regi ciuium beneuolentiam conciliat, publice tranquillitatem, priuatim ſingulorum opes auget & tuetur. Cogitet igitur aſſidue rex ſe in orbis theatro poſitum, omnibuſque ad ſpectaculum propoſitum, Nullum dictum aut factum ſuum latere poſſe, nec poſſe dari regalibus vnquam

Secretum vitijs. Nam lux altiſſima fati
Occultum nil eſſe ſinit: latebraſque per omnes
Intrat, & abſtruſos explorat fama receſſus.

Quanta igitur principibus in vtranque partem adhibenda eſt cautio? cum neque vitia, neque virtutes eorum latere queant? neque ſine magna rerum mutatione vulgari? Quod ſi quis adhuc dubitat, quantum in vita principis momentum ſit ad emendationem diſciplinæ publicæ, is ponat ante oculos Romæ naſcentis primordia. Populus ille rudis bonarum artium, è paſtoribus, & conuenis, nequid dicam durius, collectus, ipſe natura ferox, regem nactus ferociſſimum, cum velut caſtra poſuiſſet, ad vicinarum gentium pacem ſollicitandam, & arma laceſſenda, quantum putas vicinorum odium, quantum pauorem fuiſſe? Idem ille populus cum regem pium & iuſtum ſibi præfeciſſet, ita repente mutatus eſt, vt eum cultui deorum & iuſticiæ deditum, prope nefas violare vicinis ſit viſum, ijs in-

quá vicinis quorú agros antea vaſtauerat, vrbes incenderat, Liberos & propinquos in ſeruitutĕ abduxerat. Quod ſi in illa morú immanitate & temporú incultu, tantum Numa Pompilius è gente inimica paulo ante rex accitus potuit: quid expectabim⁹, aut potius quid non expectabimus ab eis principibus, qui propinquitatibus & clientelis, & vetuſtis opibus ſubnixi imperium accipiunt? qui in eam ſpem nati & educati ſunt? Quátum autem eorum animos ad virtutem accendere debet, quod non vnius diei laudem vt hiſtriones fabula bene acta ſperent? Sed ætatis ſuæ beneuolentiam & admirationem: & perpetuam ad poſteros celebritatĕ, & honores diuinis proximos, ſibi paratos eſſe intelligant? Eius honoris vtinam quam animo concepi verbis imaginem exprimere poſſem. Sed vt aliqua ex parte primis lineamentis informatam tibi eam proponá, cogita tecum ſerpenrem illum æneum in Arabia deſerta à Moſe erectum, ſolo aſpectu vulnera ab alijs ſerpentibus facta ſanantem. Cogita è multitudine numeroſa alios à ſerpentibus ictos, & ad remedium præſens concurrentes, alios rei nouæ miraculo attonitos, omnes immenſam & incredibilem dei beneficentiam omni laudis genere celebrantes: cum videant læthiferi vulneris dolores non medicamentis cum cruciatu ægri, labore medici, & amicorum aſſidua ſollicitudine tolli, non longinquitate temporis, ſed vno momĕto ad ſanitatem reduci. Iam confer mihi cum ſerpente illo regem. Sed ita confer, vt & regem bonum in maximis dei beneficijs numeres: qui ſolus ſine tua impenſa, ſine ſuo labore omnes regni moleſtias leuet, perturbationes ſedet, & vetuſta etiam animorum vlcera ad cicatricĕ breui perducat. Nec ijs modo ſit ſalutaris, qui

cum

eum cominus intuentur: ſed qui tam longe abſint, vt nec eius videndi ſpem vllam habeant. Cuius in imagine animis oblata tanta ſit vis; vt id facile perficiat, quod nec iuris peritorum prudentia, nec Philoſophorum ſcientia, nec tot ſeculorum in artibus colligendis, experientia præſtarè vnquam potuerit. Qui vero honor, quæ dignitas? quæ amplitudo aut maieſtas maior in homine vllo dici, aut excogitari poteſt, quam vt ſermone, congreſſu, aſpectu, fama, tacita denique ſpecie animis oblata luxu diffluentes ad modeſtiam, violentos ad æquitatem, furioſos ad ſanitatem reducat? poteſne ſi velis maius hoc a deo rebus humanis propitio beneficium poſtulare? Hæc eſt vera niſi fallor imago regis. Non illa circumſepti armis, ſemper metuentis, aut metum facientis: ex odio in populum ſuo, populi in ſe odium metientis. Hanc imaginem quam poſuimus expreſſit pulcherrimis coloribus Seneca in Thyeſte. Quod carmen cum ſit elegantiſſimum tibi notū eſſe non ambigo. Ecquid tibi nunc humiliter & contemptim de rege ſentire videor? & eum (quod nuper dicebas) oneratum compedibus in legum ergaſtulum compingere? An non potius in lucem, & hominum cœtus, & publicum humani generis theatrum eum produco? Non ſuperbo ſpiculatorum, & μαχαιροφόρων cœtu, ſericatiſque nebulonibus ſtipatum. Sed ſua tutum innocentia, nec armorū terrore, ſed populi amore munitum: nec modo liberum & erectum, ſed honoratum, ſed venerabilem, ſacroſanctū, & auguſtum: cū bonis ominibus & fauſtis acclamationibus prodeuntē, & quocunque progrediatur omnium ora, oculos, & animos in ſe conuertentem. Quæ ouatio, quis triumphus cum hac pompa quotidiana comparari poteſt?

Aut ſi de⁹ humana ſpecie delaberetur in terras, quis ab hominibus maior honos ei haberi poſſet, quam qui vero regi, hoc eſt viuo dei ſimulachro, exhiberetur? hoc enim maiorem honorem nec amor largiri, nec metus exprimere, nec adulatio poſſet cõminiſci. Hæc tibi regis imago ecquid videtur?

M. Splendida ſane, & adeo magnifica, vt nihil dici aut excogitari, magnificentius poſſe videatur. Sed in his temporum noſtrorum corruptis moribus difficile eſt, vt hæc animi magnitudo exiſtat, niſi ad honeſtam indolem & naturæ bonitatem diligentia educationis accedat. Animus enim ab adoleſcentia bonis inſtitutis & artibus informatus, vbi & ætate & vſu rerum confirmatus ad veram gloriam virtute nititur, fruſtra voluptatum tentatur illecebris, & rerum aduerſarum labefactatur impreſſionibus. Ita enim,

Doctrina vim promouet inſitam,
Rectique cultus pectora roborant,

Vt in ipſis voluptatum auocamentis virtutis exercẽdæ occaſionem inueniat, & quæ infirmiores terrere ſolent difficultates, in ijs materiam laudis ſibi oblatam virtus exiſtimet. Itaque cum ad omnes vitæ partes tantum ſit in liberali educatione momentum, quanta cura & ſolicitudine proſpiciendum eſt, vt tenelli regum animi recte à primis initijs vſque imbuantur. Nam cum multa bonorum regum in ſuos ciues ſunt beneficia, multæ contra calamitates à malis principibus proficiſcuntur, tum nihil in omnem partem maiorem mihi vim habere videtur, quam & regum ipſorum, & aliorum qui ſummum imperium vna adminiſtrant ſtudia & mores. Quod enim à ſingulis bene vel ſecus fit plærunque multitudinem latet:

tet: aut propter hominum obſcuritatem exemplum ad paucos pertinet. At eorum qui reipub. gubernacula tractant dicta factaque omnia velut in votiua tabella, vt inquit Horatius, conſcripta latere non poſſunt: ſed omnibus ad imitationem ſunt propoſita. Neq; enim ſtudio placendi modo, ſed vtilitatis blādiſſimis inuitamentis animos omnium ad ſe conuertunt. Ac perinde vt regum ingenia impelluntur, diſciplinam publicam ſecum circumagunt. Sed illud metuo ne reges noſtri ſe exorari patiantur, vt hæc præſtent, quæ modo abs te poſita ſunt. Adeo enim voluptatum illecebris fracti ſunt, & falſa ſpecie honoris decepti vt idem propemodum eos facere exiſtimem, quod Troianis qui cum Paride nauigarunt quidam poetarum eueniſſe narrant. Vera enim Helena in Ægypto apud Prothea hominem ſanctum ac plane diuinum relicta, de ſimulachro eius per annos decem ita pertinaciter contenderunt, vt idem finis belli pernicioſiſſimi, & regni illorum temporū opulentiſſimi fuerit. Tyranni enim impotentes falſam iſtam regni ſpeciem amplexi cū per fas nefaſque eam ſemel adepti fuerint, nec ſine ſcelere eam tenere, nec ſine pernicie amittere poſſunt: Quod ſi quis eos admoneat, verā Helenā de qua ſe dimidicare putant, alicubi abſconditā cælari, pro inſano eum haberent.

B. Gaudeo equidem te ſi non illam verè Iouis filiam videris, ſaltem ex hoc qualicunque ſimulachro eius pulchritudinem aliqua ex parte intelligere. Quòd ſi iſti falſæ illius Helenæ magno cum ſuo malo amatores veræ huius perfectam imaginem à Protogenè aliquo vel Apelle depictam ſuis coloribus viderent, nō dubito quin eam & admirarētur & deperirent: ac niſi

continuo illam alteram res ſuas habere iuberent in illas grauiſſimas inciderent pænas, quas in Satyris Perſius imprecatur tyrannis.

Summe parens diuum ſæuos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis, cum dira libido
Mouerit ingenium feruenti tincta veneno,
Virtutem vt videant, intabeſcantq; relicta.

Atque adeo quando in tyrannorũ mentionem incidimus, viſne vt hinc recta ad eos progrediamur?

M. Niſi quid præuertendum putas.

B. Minime autem arbitror aberrabimus ſi eiſdem veſtigijs quibus in rege quærendo inſtitimus, ad tyrannum reperiendum ire pergamus.

M. Ita cenſeo. Nam eo pacto quod ſit inter eos diſcrimen facillime intelligemus, ſi ex aduerſo compoſiti inſpectentur.

B. Ac primum vt à tyranni nomine incipiamus. Id cuius linguæ ſit incertum arbitror. Itaque ſuperuacuũ nobis puto græcum aut latinum ἔτυμον in eo quærere. Quid verò veteres appellarunt tyrannidẽ non opinor obſcurum cuiquam, qui paulo diligentius in ſtudijs humanioribus ſit verſatus. Tyranni enim & græcis & latinis vocabantur, penes quos erat libera omnium rerum poteſtas, nullis legum vinculis aſtricta, aut iudicum cognitionibus obnoxia. Itaque in vtraque vt ſcis lingua, non modo heroes & hominũ præſtantiſſimi, ſed & deorum maximi, atq; ideo Iupiter ipſe tyrannus vocatur: idque ab eis qui de dijs honorifice & ſentiunt, & loquuntur.

M. Iſtud quidem non ignoro. Eoque magis miror vnde factum ſit, vt id nomen tot iam ſeculis odioſum, atque etiam inter grauiſſima conuitia habeatur.

B. Id

B. Id certe in hoc vocabulo eueniſſe videtur, quod in plæriſque alijs contigit. Verborum enim per ſe naturam ſi conſideres, noxia caret. Et quamuis alia leui⁹, alia aſperius ad audientium aures accidunt, tamē nihil omnino ex ſeſe habent, cur animos ad iram, odiū, aut hilaritatem excitent aut alioqui voluptatem, aut moleſtiam creent. Si quid autem tale nobis accidat, id non à verbo, ſed à conſuetudine hominū & imagine ab audientibus concepta euenire ſolet. Igitur quod verbum apud alios honeſtum eſt, apud alios ſine honoris præfatione audiri non poteſt.

M. Memini quiddam ſimile in Neronibus & Iudis factum. Quorum alterum apud Romanos, alterum apud Iudæos nomen in ſummis viris ampliſſimū atque honoratiſſimum exiſtimabatur. Poſtea vero nulla ipſorum nominum, ſed duorum hominum culpa factum eſt, vt ne ſceleratiſſimi quidem hæc nomina ſuis liberis dari velint, inter infamia delituerunt.

B. Idem quoque in tyranno eueniſſe perſpicuum eſt. Primos enim magiſtratus, qui ita appellabātur, viros bonos fuiſſe credibile eſt, vel hinc, quod nomen id aliquando tam fuerit honorificum, vt ad deos etiam transferretur. Poſteri ſuis ſceleribus ita reddiderunt infame, vt omnes tanquam contagioſum & peſtilens id fugerent: leuiuſque putarent conuicium, carnificē quam tyrannum appellari.

M. Idem fortaſſe hic euenit, quod regibus Romæ poſt Tarquinios exactos: quod in dictatoris nomine poſt M. Antonium, & P. Dolabellam. Coſſ.

B. Rem tenes. Contra vero humilia & plebæia nomina, virtute hominum quibus ea contigerunt, facta ſunt illuſtria. Vt apud Romanos Camillus, Metellus,

Scroſa: apud Germanos. Henric⁹, Gẽſeric⁹, Carol⁹. Id adeo magis intelliges ſi animaduertas nomine tyrãni ſublato rem tamẽ, atq; hoc imperij gen⁹ apud multas nationes illuſtres in honore priſtino permanſiſſe: vt apud Græcos Æſymnetas, apud Romanos Dictatores. Vtrique enim tyranni legitimi erant: Sed tyrãni quidem quia legibus potentiores erãt. Legitimi autem qui populi conſenſu electi.

M. Quid ego audio legitimos etiam eſſe tyrannos? Ego longe aliud certe à te expectabam. Nunc vero cõfundere videris omnium regum & tyrannorum diſcrimina.

B. Reges profecto & tyranni apud veteres idem plane fuiſſe videntur, ſed diuerſis opinor temporibus. Tyrannorum enim nomen opinor antiquius fuit. Deinde vbi eius nominis eſt pertæſum, ſucceſſerunt in eorum locum reges, nomine blandiore & mitiore imperio. His quoque degenerantibus, legum adhibita eſt moderatio quæ fines imperij infinitis eorum cupiditatibus ſtatuerent. Hominibus vero pro ratione temporum & moribus hominum noua remedia expetientibus, & veterum imperiorum eos pertæſum eſt, & noua quæſita. Nobis vero de duobus generib⁹ principatuum in præſentia inſtitutus eſt ſermo, de eo in quo legum quam regum fortiora ſunt imperia: deque peſſimo tyrannidos genere, in quo omnia regno ſunt contraria: eaque inter ſe comparanda ſuſcepimus.

M. Ita eſt: ac vehementer expecto vt iſthuc venias.

B. Igitur initio inter nos conuenerat regem ſocietati humanæ tuendæ fuiſſe creatum. Officium vero eius eſſe ſtatuimus vt ex legum præſcripto ius ſuum vnicuique

cuiſque redderet.

M. Memini.

B. Primum igitur qui eum magiſtratum non populi voluntate accipit, ſed vi inuadit, vel fraude intercipit quo eum nomine appellabimus?

M. Tyrannum opinor.

B. Sunt & alia multa diſcrimina, quę quia ex Ariſtotele facile quiuis colliget, ideo breuiter ea percurram. Regium enim imperium ſecundum naturam eſt: Tyrannicũ contra. Rex volentibus, tyrannus inuitis imperat. Regnum, liberi inter liberos eſt principatus, tyrannis, domini in ſeruos. Regi ciues excubant ad ſalutem eius tuendam, tyranno peregrini ad ciues opprimendos. Alter enim ciuibus, alter ſibi gerit imperium.

M. Quid eos qui per vim, & citra populi conſenſum ſummum imperium ſunt adepti, ita tamen multos annos ciuitatibus ſuis præfuerunt, vt eorum adminiſtrationis populum non pænituerit? Quantulum enim eſt quod in Hierone Syracuſano potuit? Aut in Coſmo Medice Florentino poteſt ad iuſti regis functionem præter legitima ſuffragia deſiderari.

B. Iſtos quidem è tyrannorum numero eximere non poſſumus. Præclare enim ab hiſtorico egregio dictũ eſt, vi quidem regere patriam aut parentes quãquam & poſſis, & delicta corrigas tamen importunum eſt. Deinde iſti mihi perinde facere videntur ac latrones, qui male parta commode diuidendo, ex iniuria, iuſticiæ, & è rapina liberalitatis laudem quærunt. Neque tamen quod petunt aſſequũtur. Nam vnius maleficij odio omnem illam oſtentatæ beneficentiæ gratiam amittunt. Eoque minus ciuilis animi ciuibus fidem

faciunt, quod non eorum commodis, ſed dominatui ſuo id præſtant, vt videlicet ſecurius ſuis voluptatib⁹ fruantur, & poſteris odio populi paulum lenito imperium ſtabiliant. Id autem vbi perfecerint ad mores veros redeunt. Fructus enim qui ſit ſequuturus è ſemente facile poteſt intelligi. Ad ſuum enim vnius nutum omnia reuocare, & omnium vim legum in ſe transferre eandem vim habet, acſi omnes leges abroges. Sed hoc tyrannorum genus fortaſſe tolerandum fuerit, ſi abſque publica pernicie tolli non poſſit, velut quoſdam corporis morbos potius perferimus, quam vitam in ancipitem dubiæ curationis aleá conijciamus. At qui palam non patriæ ſed ſibi gerunt imperium, neque publicæ vtilitatis, ſed ſuæ voluptatis rationem habent, qui ſtabilimentum ſuæ authoritatis in ciuium infirmitate collocant, quique regnum non procurationem à deo creditam, ſed potius prædá ſibi oblatam credunt, hi non ciuili nobiſcum, aut aliquo humanitatis vinculo iuncti ſunt, ſed dei & hominum hoſtes maxime omnium capitales iudicari debent. Omnes enim regum actiones non ſuas opes priuatim ſed publice ciuium incolumitatem ſpectare debent: quantoque ſupra cæterorum hominum faſtigium reges ſunt euecti, tanto magis imitari cæleſtia corpora debent quæ nullis officijs noſtris conciliata, vim ſui caloris, & luminis vitalem, & beneficam rebus humanis infundunt. Huius munificentiæ vel tituli ipſi, quibus reges honeſtauimus (ſi meminiſti) admonere poterant.

M. Videor meminiſſe. Nempe vt paterna vterentur indulgentia erga ciues liberorum loco ſibi commiſſos: in vtilitate procuranda paſtoris diligentia: in ſalute

lute tuenda duces, virtutum excellentia prætores: quæ ex vſu eſſent iubendo imperatores ſeſe præſtarent.

B. Paterne igitur is dici poteſt qui ciues habet pro ſeruis? aut paſtor, qui gregem non paſcit, ſed deglubit? aut gubernator qui iacturam bonorum ſemper facere ſtudeat? quique (quod dicitur) nauem perforet, in qua ipſe nauiget?

M. Nequaquam.

B. Quid qui non quæ in rem populi ſunt imperat, ſed ſibi ſtudeat vni? qui non de virtute certet cum bonis, ſed vitijs flagitioſiſſimum quenque ſuperare contendat? qui ſuos in manifeſtas inſidias ducat.

M. Profecto nec mihi dux, nec imperator, nec prætor habebitur.

B. Si quem ergo conſpexeris, qui regium nomen vſurpet, nec vllo virtutis genere quemuis è multitudine præcellat, multis etiam ſit inferior, qui ciues nō amore patrio proſequatur, ſed ſuperba dominatione premat, qui gregem ſibi commiſſum exiſtimet non ad cuſtodiam ſed ad quæſtum, hunc tu regem vere putabis? etiam ſi magno ſatellitum numero ſtipatus incedat, magnificoque corporis cultu ſe oſtentet, ſupplicia repræſentet, præmijs, ludis, pompis, inſanis etiā ſubſtructionibus, quæque alia magnifica eſſe creduntur vulgus conciliet, eiuſque applauſum captet? Hūc tu inquam regem exiſtimabis?

M. Non ſi mihi conſentire velim, ſed omnis humanæ ſocietatis expertem.

B. Quibus tu finibus humanam hanc ſocietatem circumſcribis?

M. Eiſdem illis, quibus tu ſuperiore ſermone viſus es

velle concludi: iuris videlicet ſeptis. Quæ qui tranſiliunt latrones, fures, moechi, eos video puniri publice: eamque cauſam pœnæ iuſtam haberi, quod ſocietatis humanæ limites ſint tranſgreſſi.

B. Quid qui ſepta illa nunquam ingredi voluere?

M. Deo & hominibus habendos inimicos: eoſque in luporum, alioue noxiorum animalium genere potiuſquã hominũ habendos putem. Quæ qui alit, & ſibi perniciem alit, & alijs: qui occidit, non ſibi modo ſed publice vniuerſis prodeſt. Quod ſi mihi legem ferre liceret, iuberem (quod Romani in monſtris procurandis facere ſolebant.) Id genus hominum in ſolas terras deportari, aut in alto procul à conſpectu terræ demergi, ne contagio etiam mortuorum hominibus officeret: interfectoribus autem præmia decerni non ab vniuerſo tantum populo, ſed à ſingulis. Quemadmodum vulgo fieri ſolet ijs qui lupos aut vrſos occiderunt, aut catulos eorum deprehenderunt. Neque enim ſi quod huiuſcemodi monſtrum naſceretur, etiam ſi vocem humanam funderet, faciemque hominis, ceterarũque partium ſimilitudines haberet, mihi cum eo ſocietatem eſſe crederem. Aut ſi quis hominẽ exuens in talem immanitatem degeneraret, nolletq; cum cæteris hominibus niſi in eorum perniciem conuenire, hominem appellandum cenſeo nihilo certe magis quam Satyros, Simias, aut vrſos: quamlibet vultu geſtu & ſermone hominem mentiretur.

B. Iam ni fallor intelligis qualem regem, qualem item tyrannum ſapientiſſimi veterum eſſe ſtatuerunt. Viſne igitur quod in rege informando fecimus, tyranni quoque tibi qualecunque ſpecimen proponamus.

M. Imo niſi moleſtum eſt tibi, vehementer id cupio.

B. Non

B. Non oblitus es opinor quæ apud poetas de furijs, apud noſtros de cacodæmonum natura dicuntur: eſſe videlicet ſpiritus humani generis hoſtes, qui cum ipſi in perpetuis cruciatibus verſentur, hominum tamen tormentis gaudeant. Hæc profecto vera eſt tyrannidis imago. Sed quia cogitatione modo & ſine miniſterio ſenſus hæc imago cerni poteſt, aliam tibi proponam, quæ non modo animum, ſed ſenſus etiam feriat, & velut in oculos incurrat. Finge te nauem in mari procellis vexatam videre, littora omnia circum circa nō modo importuoſa ſed hoſtium infeſtiſſimorum plena, eius vero nauis dominum mutuo cū vectoribus odio certantem, nec vllam tamen aliam, quā in nautarum fide ſpem ſalutis habentem: nec hanc quidem certam: vt qui non ignoret ſe maxime barbaro generi hominum & ab omni humanitate alieno vitam ſuam credere: quos pecunia ſola conciliatos retineat, quique lucro maiore obiecto aduerſus eum ipſum conduci poſſint. Talis profecto eſt vita illa, quā velut beatam tyranni amplectuntur. Foris hoſtes, domi ciues metuunt. Nec ciues modo, ſed domeſticos, propinquos, fratres, coniuges, liberos, parentes. Itaq; cum vicinis externum, cum ciuibus ciuile, cum ſuis domeſticum bellum ſemper aut gerunt, aut metuūt, nec vſquam auxilia ſperant, præter mercede conducta: neque bonos conducere audent, neque malis fidere poſſunt. Quid iſtis tandem in vita iucundum eſſe poteſt?

Dionyſius filias virgines adultas cum nouaculam admittere ad guttur timeret, à barbæ radendæ miniſterio remouit. à Timoleonte frater, ab vxore Alexander Pheræus: à patre Sp. Caſſius eſt interemptus.

Qui hæc ante oculos exempla propoſita ſemper habet, quam tu eum carnificinam in pectore circúferre credis? Cum cogitet ſeſe vniuerſo mortalium generi tanquam ſignum in quod iaculentur propoſitum: neque ſolum vigilans his conſcientiæ tormentis crucietur, ſed terrificis etiam viuorum & mortuorũ ſimulachris è ſomno excitetur, & furiarum facibus agitetur. Tempus enim, quod omnibus animantibus ad quietem, hominibus etiam ad curarum laxamentum natura tribuit, illi in horrores & ſupplicia conuertitur.

M. Non inſcite ſane iſta à te ſunt explicata, ac neſcio an etiam verè. Sed tamen niſi fallor, ad noſtrum inſtitutum non adeo multum faciunt. Nam quibus in manu eſt eligere quos velint reges, penes eoſdem eſt, electos quibus velint conſtringere legibus. Nobis verò ſcis reges non eligi, ſed naſci: quibus ego ſemper hæreditarium non minus quam ipſum regnum exiſtimaui, vt voluntas eorum pro legibus eſſet. Neque temere in hanc opinionem ſum inductus, ſed magnis autoribus, cũ quibus, errare (ſi modo in errore ſũ) non me pudeat. Nam vt alios omittam iureconſulti affirmant lege regia, que de imperio eorum eſt lata omnem populi poteſtatem ita in eos tranſmiſſam, vt eorum placita pro legibus haberi debeant. Ex hac nimirum lege natæ ſunt illæ imperatoris cuiuſdá minæ, ſe iureconſultis omnibus omnem ſuam, qua tantopere glorientur, ſcientiam vno edicto ablaturum.

B. Bene abs te factum eſt, quod cum rei maximæ peſſimum citares auctorem, nomen eius ſupprimendum duxeris. Is enim fuit C. Caligula qui etiam toti po. Rom. vnam ceruicem optabat. In illo autem imperatore

ratore nihil hominis, ne dicam regis præter formam fuit. Itaque quanta illi debeatur autoritas non ignoras. Quod autem ad legem regiam attinet, qualis illa fuerit, quando, à quo, quibus verbis lata nec ipſi iuriſperiti expediunt. Regibus enim Romanis nunquam ea poteſtas fuit: quippe à quibus prouocatio ad populum erat. Rogationem verò, qua L. Flaccus libertate Po. Rom. oppreſſa, per aliarum legum ſilētium ſtabiliuit L. Syllæ tyrannidem, nemo vnquam pro lege habuit. Eius autem Rogationis ea vis erat, vt quæcunque L. Sylla feciſſet, ea rata eſſent. Quod ius nullus vnquam populus liber tam excors fuit, vt volēs in ſe permitteret. Aut ſi quis fuit, dignus profecto fuit, qui perpetuo ſeruiret tyrannis, ſtulticiæque ſuæ pœnas lueret. Sed ſi qua talis fuit lex, exemplum nobis ad cautionem non ad imitationem propoſitum exiſtimemus.

M. Recte profecto mones. Sed iſta admonitio tua ad eos pertinet, quibus in manu eſt, quales ſibi reges creent. Ad nos vero nihil omnino pertinet qui non ſuffragijs optimos eligimus, ſed forte oblatos accipim⁹. Illud etiam iureconſulti nos proprie videtur reſpicere, qui maioribus regum noſtrorum id ius in nos, poſteroſque noſtros dedimus, vt ipſi, poſterique eorum imperium in nos perpetuo tenerent. Illos vtiq; (maiores dico noſtros) vellem admonuiſſes, quibus integrum erat, quos vellent ſibi reges aſciſcere. Nunc vero ſerū iſtud tuum conſilium eò valet, non vt quæ in poteſtate noſtra non ſunt ea corrigamus: ſed vt maiorum ſtultitiam deploremus, & noſtræ conditionis miſeriā agnoſcamus. Quid enim reliqui eſſe poteſt in ſeruitutem deditis, niſi vt alienæ ſtultitiæ pœnas luamus?

 amus?

mus? & vt leuiores fiant, eas patientia leuamus: nec importune tumultuando iras eorum prouocemus, quorum nec imperium reijcere, nec poteſtatem imminuere, nec vim & impotentiá effugere poſſumus. Lex autem illa regia cui tu tantopere es inimicus, nó eſt in tyrannorum gratiam vt tu videri vis conficta: quippe quæ à Iuſtiniano principe iuſtiſſimo ſit comprobata: apud quem adulatio tam aperta locum non fuiſſet habitura: nam in principe ſtolido valet illud:

Falſus honor iuuat, & mendax infamia terret.
Quem? niſi mendoſum & mendacem?

B. Fuit quidem Iuſtinianus vt prædicant hiſtoriæ vir magnus: etſi quidam in Beliſſarium fuiſſe crudeliter ingratum narrent. Sed fuerit ille, qualem tu eum fuiſſe exiſtimas, meminiſſe tamen potes ab illius ætatis fere æqualibus traditum Tribonianum præcipuũ inter illarum legum latores hominem fuiſſe longe nequiſſimũ: & qui facile potuiſſet adduci vt principi quoque peſſimo gratificaretur. Sed nec boni principes ab hoc adulationis genere abhorrent. Nam,

Et qui nolunt occidere quenquam, poſſe volũt.
Et nihil eſt quod credere de ſe
Non audet, cum laudatur dijs æqua poteſtas.

Sed redeamus ad noſtros principes, ad quos tu ais hęreditate non ſuffragijs regnum peruenire. De noſtris autem ſolis loquor. Nam ſi ad exteros digrediar, vereor, ne longior quam inſtitueramus fiat oratio.

M. Ita facias cenſeo. Res enim externæ non magnopere ad præſentem diſputationem pertinent.

B. Igitur vt à primis ordiar initijs, illud ſatis conuenit, principes nobis ob virtutis opinionem delectos qui cæteris imperarent.

M. Ita tradunt rerum noſtrarum ſcriptores.

B. Nec minus illud conſtat, multos qui crudeliter & flagitioſe cum magiſtratũ geſſerũt à ciuibus in ius vocatos; quoſdam perpetuis carceribus damnatos: alios partim exilio, partim morte multatos: quorum cum vel filij, vel propinqui in eorum locum aſſumerentur, nulla vnquam queſtio aduerſus interfectores decreta fuit. At qui bonos violaſſent reges nuſquam gentium in eos ſeuerius vindicatum eſt. Et quia longum eſſet ſingulos percenſere è poſtremis quorũ recentior eſt memoria paucos proferam. Iacobi primi cædem cum puerum ſex annorũ Hæredem reliquiſſet, adeo grauiter nobilitas puniuit, vt homines clariſſimis familijs natos, diuitijs & clientelis primarios nouo & exquiſito genere ſupplicij extinxerit. Cõtra Iacobi tertij hominis flagitioſi & crudelis mortẽ quis doluit, ne dicã vltus eſt? In filij vero eius Iacobi quarti mortẽ ſuſpitio ſceleris morte punita eſt? Neque pij erga bonos reges tantum maiores noſtri fuerunt, ſed in malos etiam lenes & miſericordes. Nam Colenũ ad cauſam dicendam venientẽ cum ex inimicis quidam in itinere occidiſſet, grauiſſimas ex ordinum ſententia pœnas dedit: & Euenum perpetuis vinculis dãnatum cum itidem inimicus in carcere occidiſſet, itidem pœnas dedit. Et cuius vitam nefariam omnes oderant, mortem per vim illatam ceu parricidium ſunt proſecuti.

M. Ego non tam quid interdum factum ſit, quæro in præſentia, quam quo iure apud nos regnetur.

B. Igitur vt eo redeamus, quemadmodum in primis regibus vſque ad Kennethum tertium, qui primus regnum in ſua familia ſtabiliuit perſpicuum eſt, quæ

fuerit poteſtas populi in regibus creandis, & in ordinem redigendis, ita neceſſe eſt vt is aut populo inuito id fecerit, aut à perſuaſo impetrauerit.

M. Negari non poteſt.

B. Porro ſi vi coegit populum ſibi parere, populusquoque vbi primum ſuis viribus cœperit confidere violentum illud imperium poterit excutere: cum à regibus & populis recepta iura pronuncient, & natura clamet, quicquid per vim fiat, ſimili vi ſolui poſſe.

M. Quid ſi populus vel fraude circumuentus, vel metu coactus in ſeruitutē ſeſe dederit? quid cauſæ prætendi poteſt, quin in quod ſemel conuentum eſt, in eo perpetuo maneat?

B. Si tu mecum ex conuento agis, quid cauſæ eſt quin ego ex aduerſo eas cauſas ponā, cur pacta & conuēta ſolui poſſint? Imprimis autē quæ vi, metuſq; cauſa fiunt, apud omnes ciuitates de ijs certum ius eſt, è naturæ fontibus hauſtum. Per fraudem etiam circūuentis iura dant reſtitutionem in integrum, idq; maxime in pupillis, eiſque perſonis ſeruandum putant, quas optimo iure eſſe volunt. Quis igitur cætus iuſtius reſtitui, quam populus vniuerſus poſtulet? Cui cum fit iniuria, ea non in vnam aliquam ciuitatis partem, ſed in omnia ciuilis corporis membra late permanat.

M. Scio in priuatorum cauſis hoc ius vſurpari, nec in vllos eſſe iniquum. Sed non eſt, quod de hac re magnopere contendamus, cum illud ſit longe credibilius (quod ab hiſtoricis etiam traditur) id ius populi voluntate regibus datum.

B. Credibile eſt etiam non ſine magna cauſa rem tantam fuiſſe impetratam.

M. Facile

M. Facile aſſentior.

B. Quam igitur cauſam potiſſimum fuiſſe arbitraris?

M. Quam aliam, niſi quæ narratur? Tædium ambitionis, tumultus, cœdes, bella inteſtina ſæpe cum internecione alterius partis, ſemper cum vtriuſq; maximo damno. Nam qui regnum obtinebant quo id pacatius liberis relinquerent, fratres, & fere proximum quemque extinguere conabãtur: quemadmodum apud Turcas fieri audimus, & apud Phylarcos in noſtris inſulis, & Hibernia fieri videmus.

B. Vtris igitur iſtam contentionem putas magis fuiſſe pernicioſam, populone an principibus?

M. Regibus certe: cum populi maior pars ſecura ſui, principum ſoleat ſpectare certamina, & ſemper victoribus in prædam cædat.

B. Principes igitur (vt videtur) ſua potius cauſa, quam ex vtilitate populi in ſua familia ſtabilem regni ſedem conſtituere voluerunt.

M. Credibile eſt.

B. Vt autem rem ad perpetuum honorem, opes & incolumitatem ſuæ familiæ tantopere pertinentem impetrarent, veriſimile eſt eos aliquid inuicem de ſuo iure remiſiſſe: & vt facilius populi voluntatem & ſtudium tenerent & conſenſum impetrarent, aliquid ex aduerſo laxamenti dediſſe.

M. Credo.

B. Illud certe mihi fateberis incredibile, vt pro tanto beneficio regibus impenſo peiore ſe iure eſſe paterentur, quam antea fuerant.

M. Incredibile proſſus.

B. Neque reges ſi id noxium & liberis ſuis & populo inutile ſciſſent futurum, tanta ambitione id petiſſet.

M. Nequaquam.

B. Finge ergo aliquem è media concione liberi populi libere regem interrogare, quid ſi cui regum filius ſit ſtolidus? quid ſi inſanus? eoſne nobis conſtitues rectores, qui ſe ipſos regere non poſſunt?

M. Nihil opinor opus fuiſſe vt hac exceptione vterêtur: cum huic generi legibus ſit proſpectum.

B. Probe ſane. Illud ergo videamus, ſi liberam legum poteſtatem reges à populo impetraſſent, num ea inutilis fuiſſet, eis præſertim qui familiæ ſuæ in poſterum proſpectum volebant.

M. Quamobrem vero inutilem futuram cenſebimus?

B. Quod nihil æque ad diuturnitatem dominationis faciat, ac temperamentum illud imperij, cum & regibus eſt honorificum, & populo moderatum & ſalutare? Habet humanus animus ſublime quiddam & generoſum natura inſitum, vt nemini parere velit, niſi vtiliter imperanti: neque quicquam eſt valentius ad continendam humanam ſocietatem quam beneficiorum viciſſitudo, ideoque ſapienter viſus eſt Theopompus reſpondiſſe exprobranti vxori, quod adiectis Ephoris vim imminuiſſet imperijs ac minus quam acceperat filijs reliquiſſet regnum: tanto inquit firmius.

M. Quod de diuturnitate narras video eſſe veriſſimũ. Nam Scotorum & Cimbrorum regna longe omniũ quæ in Europa ſunt antiquiſſima reor: neque alia re id mihi conſequuti videntur, quam ſummi imperij moderatione: cum interim Francorum, Anglorum, Hiſpanorum regna toties ex alijs ad alias familias tráſierint. Sed neſcio an reges illi noſtri tam ſapientes fuerint quam Theopompus.

B. Vt

B. Vt illi tam prouidi non fuerint, populum ne putas tam ſtultum fuiſſe, vt occaſionē tam oportunam oblatam negligeret? aut timore adeo perculſum aut ſeductum blandicijs, vt ſe ſponte in ſeruitutem daret.

M. Non fuit fortaſſe. Sed fuerit, (quod fieri potuit) adeo cæcus, vt quod in rem ſuam eſſet non viderit: aut cum videret, tam commodi ſui negligens vt cōtempſerit, nonne merito ſuæ ſtulticiæ pœnas luet?

B. Non eſt veriſimile aliquid iſtorum factum eſſe: cū vſque ad noſtram ætatem contra obſeruatum fuiſſe videamus. Nam præterquam quod mali reges quoties tyrannidem in ciues moliti ſunt ſemper coerciti fuerunt, etiam in antiquis familijs vetuſti moris quædam veſtigia adhuc remanent. Scoti enim priſci ad noſtram vſque ætatem ſuos eligunt Phylarchos, & electis conſilium ſeniorum adhibent: cui conſilio qui non parent, honore priuantur. Quod igitur in partibus adhuc ſumma diligentia ſeruatur, in omnium ſalute negligerent? & qui in beneficij loco habiturus erat regnum legitimum, ei ſe ſponte in ſeruitutem traderent? & libertatem virtute partam armis defenſam, tot ſeculis non interpellatam, eam ſine vi, ſine bello, nec expectanti condonarent. Iſtam enim poteſtatem regibus noſtris nunquam fuiſſe, præter ſupplicia male adminiſtrati regni toties expetita, Ioannis Balioli calamitas oſtendit. Qui fere 260. abhinc ānos à nobilitate reiectus eſt, Quod ſe, regnumque ſuum Eduardi Angli imperio ſubieciſſet, inque locum eius Robertus Primus eſt ſuffectus. Oſtendit id etiam perpetuus ille mos à primis vſque temporibus continuatus.

M. Quem tu morem dicis?

B. Reges noſtri cum publice inaugurantur populo vniuerſo ſancte promittunt, ſe leges, & maiorum ritus, veteraque inſtituta ſeruaturos: eoque iure, quod à maioribus acceperunt vſuros. Oſtendit totus ille ceremoniarum ordo, primique regum aduentus in ſingula oppida, è quibus omnibus facile intelligi poteſt, qualem à maioribus acceperint poteſtatem. Non aliam videlicet, quam qui ſuffragijs electi in leges iurant. Hanc regnandi conditionem Dauidi, & poſteris eius deus propoſuit: tandiu eos regnaturos promittit, quandiu illi legibus ab eo datis parerent. Hæc quidẽ faciunt, vt veriſimile ſit non immẽſam, ſed intra certos terminos conſtrictam, & finitam poteſtatem reges noſtros à maioribus accepiſſe. Acceſſit præterea longi temporis confirmatio, & perpetui iuris à populo vſurpatio, nullo vnquam decreto publico reprehenſa.

M. Sed vereor vt à regibus facile poſſit impetrari, vt iſta veriſimilitudine abducti in has leges, vtcunque iuratas, aut à populis vſurpatas concedant.

B. Ego quoque credo non minus eſſe difficile vt populo perſuadeamus, vt iure à maioribus accepto, tot ſeculorum vſu probato, vno perpetuo tenore vſurpato decedat. Neque puto neceſſe coniecturis perſequi quid ſit facturus, cum videã quid fecerit. Quod ſi vtriuſque obſtinata pertinacia res ad arma veniat, victor quidẽ quod volet ius victo dabit: ſed tam diu dabit, donec qui in certamine erit inferior arma recollectis viribus reſumet: quibus in contentionibus cum populi pernicie ſemper, ſed cum exitio regum fere decertari ſolet. Ex hoc enim fonte omnes omnium regnorum interitus promanant.

M. Ita fieri neceſſe eſt.

B. Hæc

B. Hæc ego altius fortaſſe quam opus erat repetiui: vt perſpicue intelligeres vetus regnandi apud nos ius quale fuerit. Nam ſi ſūmo iure tecum egiſſem multo breuiore compendio quo volebam peruenire potuiſſem.

M. Quanquam mihi iam propemodum ſatiſfeceris, tamen & iſtud quale ſit libenter ex te audiam.

B. Hoc igitur primum mihi velim reſpondeas, probes definitionem legis à iureconſultis poſitam? qui legē eſſe aiunt quod populus ſciuit, ab eo rogatus cui rogandi ius eſt.

M. Probo equidem.

B. Conſenſimus autem legum vitijs deprehenſis ab eiſdem earum latoribus eas vel corrigi, vel abrogari poſſe.

M. Conſenſimus.

B. Illud autem opinor vides, qui naſcuntur nobis reges, eos & legibus, & populi ſuffragio creari, non minus quam quos ab initio diximus electos: & aduerſus non modo vim & fraudem ſed negligentiam quoq; in legibus accipiendis non defutura populo legum latori remedia.

M. Video plane.

B. Id modo intereſſe quod lex de noſtris regibus ante aliquot ſecula ſit lata: regnum vero cum initur, non ferri noua, ſed vetus lex approbari ſolet. Apud eos vero qui ſingulis Regibus eligendis habent comitia ſimul lex ferri, rex fieri, & probari, regnum iniri ſolet.

M. Sic eſt.

B. Nunc ab initio ſi videtur, quid inter nos, conuenerit breuiter colligamus, vt ſi quid temere ſit probatum, ſit & pænitentiæ locus.

M. Placet.

B. Primum omniũ viſum eſt nobis regem populi cauſa creari: neque bono rege quidquam præſtantius diuinitus nobis dari, neque malo peſtilentius.

M. Recte.

B. Malum etiam regem diximus vocari tyrannum.

M. Diximus.

B. Et quia non eſt tanta bonorum copia, vt ſemper probi ſuppetant quos eligamus, nec tanta naſcendi felicitas, vt ſors illa ſemper bonos offerat, ſi non quales optaremus, at quales vel conſenſus approbauit, vel caſus obtulit pro regibus habemus. Ea autem quæ eſt vel in eligendis nouis, vel in oblatis forte naſcendi approbandis alea in cauſa fuit, vt leges cuperemus, quæ regibus imperij modum facerent. Eæ autẽ leges nihil aliud eſſe debent, niſi expreſſa (quatenus aſſequi poſſumus) boni principis imago.

M. Id quoque ſumus confeſſi.

B. Iam reſtat opinor vt de pœna tyrannorum diſſeramus.

M. Id vnum mihi reliquum videtur.

B. Igitur ſi Rex omnia legum vincula perfringat, planeque hoſtem publicum ſe gerat, quid hic faciendũ cenſes?

M. Hæreo profecto. Nam etſi rationes à te expoſitæ videantur conuincere nullam nobis eſſe cum eo rege ſocietatem, tamen diuturnæ cõſuetudinis tanta vis eſt, vt apud me legis vigorem obtineat. Ea adeo pertinaciter in animis hominũ hæret, vt ſi quem aliquãdo inuexerit errorem, eum tolerare præſtet, quã dum morbum aſſuetudine lenem curare contendimus, totius corporis ſtatum labefactare. Ea enim quorundã

morborum

morborum eſt natura, vt dolorē quem afferunt præſtat perferre, quam ancipitia remedia quærere: in quibus experiundis vt cætera ſuccedant, ita tamen acres dolores in medicando afferunt, vt ipſo morbo morbi cura ſit pernicioſior. Deinde quod me magis mouet, video iſtam quam tu vocas tyrannidem diuino confirmatam oraculo: Et quod tu velut legum interitum execraris deus legem regni vocat. Eius loci me magis mouet autoritas quam omnia Philoſophorum argumenta. Inde me niſi explicaueris, non erunt apud me tanti hominum commenta, vt non confeſtim ad hoſtes deficiam.

B. In communi vt video errore verſaris, eoque grauiſſimo, qui tyrannidem tyrannide confirmare coneris. Quanta enim ſit conſuetudinis tyrannis in animis hominum vbi altius radices egit, & nimium ſæpe hoc ſeculo ſumus experti, & hiſtoriæ ſcriptor vetuſtus Herodotus, vetuſto nos monet exemplo. Sed mihi veteribus exemplis non eſt opus, tete ipſe conſule. Cogita tecum quot ſint res, nec hæ exiguæ, in quibus rationem ſecutus ab inueterata tot ſeculis conſuetudine deſciueris: vt iam domeſticis experimentis didiciſſe potueris, nullam magis periculis eſſe plenam, quam ſit iſta, quam nos ſequi iubent via publica. Eam te iubeo diligenter circumſpicere quot ruinas, quantas ſtrages in ea videbis? Sed ſi ipſa (quod dicitur) luce clarius eſt, non eſt quod in te perſpicua vel probanda vel illuſtranda diutius immorer. Quod autem ad eum attinet locum quem ex hiſtoria Regū magis ſignificas, quam explicas, vide quæſo ne quæ in tyrannorum vita dominus execratur, tu regibus ab eo conceſſa putes. Id ne fiat, primum te iubeo expē-

dere quid populus à domino petierit: deinde quas nouæ petitionis cauſas habuerit: poſtremo quid populo dominus reſponderit. Primum regem petunt. At qualē? legitimū? at habebant. Erat enim Samuel eis à domino, penes quem ius præficiendi erat, datus, ius eis legitime ex legum diuinarum præſcripto multos annos dixerat. At filij eius cum ius eo ſeniore dicerent multa flagitioſe faciebant, & aduerſus leges iudicabant. Nondum video cauſam cur ſtatus publici mutationem, ſed emendationem potius expoſcerent: aut certe à domino expectarent, vt qui non adeo pridem totam Heli familiam à ſtirpe euertit, ob cauſam prope ſimilem. Quid igitur petunt? Regem, qualem vicinæ gentes habebant, qui domi iudex, foris imperator eſſet. Erant autem re vera tyranni. Nam vt Aſiæ populi magis ſeruili animo ſunt, quam Europæi, ita tyrannorum imperijs facilius parebant: neque vſquam quod ſciam ab hiſtoricis mentio fit legitimi regis in Aſia. Præterea tyrannum non Regem hic deſcribi vel ex eo facile apparet, quod in Deuteronomio formulam eis ante præſcripſerat, non modo ab hac diuerſam, ſed etiam plane aduerſam: ex qua formula Samuel, cæterique iudices tot ānos ius dixerāt: quam cum reijcerent, dominus ſe reiectum ab eis cōqueritur.

M. At non tyrannum, ſed Regem dominus eum vbique vocat.

B. Vocat quidem Regem: nam domino peculiare eſt, quoties alloquitur populum, populari vti ſermone. Itaque vocabulo vtitur cum vulgo communi, ſed ne quem ambiguus eius vſus deciperet, hic diſerte exponit, quis eſſet eius vocabuli vſus apud gentes vicinas.

ſcias.

M. Iſta vt vera ſint, illa tamen Pauli propius nos vrgent, qui pro ſalute principum nos iubet orare, tantum abeſt vt detrectare imperium, multo minus, detrahere de ſolio, detractóſue trucidare permittat. At quos principes commendat ille noſtris precibus? omnium qui vnquam fuerunt crudeliſſimos, Tiberios, Caligulas, Claudios, Nerones, nam ijs fere æquales ſunt Pauli Epiſtolæ.

B. Quod autoritatis tantum in Paulo eſſe ſtatuas, vt apud te omnium Philoſophorum, & iure conſultorũ ſcriptis vna eius ſententia præponderet, recte mihi facere videris. Sed vide vt ſatis eius ſententias expenderis. Non enim verba ſolum examinare oportet: ſed quibus temporibus, ad quos, & cur ſcripſerit. Primũ igitur videamus quid Paulus ſcripſerit. Scribit enim ad Titum Cap. 3. Admone principibus & poteſtatibus ſubditos dicto obedire: ad omne opus bonum paratos eſſe. Vides opinor quos hic parendi conſtituat fines. Idem ad Timotheum Cap. 2. ſcribit, vt oremus pro omnibus, etiam pro regibus, & cæteris magiſtratibus, vt inquit tranquillam vitam agamus in omni pietate & caſtitate. Vides & hic quem orandi finem ſtatuat: nempe non ſalutem regum, ſed Eccleſiæ tranquillitatem. Ex quo non erit difficile orationis quoque formam concipere. In Epiſtola autẽ ad Romanos Regem etiam definit, prope ad dialecticam ſubtilitatem. Eſſe enim ait miniſtrum cui gladius à deo ſit traditus, vt malos puniat, ac bonos foueat, & ſubleuet. Non enim de tyranno inquit Chryſoſtom⁹, hæc à Paulo ſcribuntur, ſed de vero, & legitimo magiſtratu, qui veri dei vices in terris gerit: cui qui re-

ſiſtit, certe dei ordinationi reſiſtit. Sed nec ſtatim ſi pro malis principibus eſt orandum, hinc colligere debemus eorum vitia non eſſe punienda: non magis certe quam latronum pro quibus etiam orare iubemur: nec ſi bono principi parendum eſt, ideo malo non erit reſiſtendum. Quod ſi etiam cauſam quæ Paulum ad hæc ſcribenda impulerit reſpicias, vide ne vehementer hic locus contra te faciat. Scripſit enim hæc vt quorũdam temeritatem caſtigaret, qui negabant imperia magiſtratuum Chriſtianis eſſe neceſſaria. Nam cum poteſtas magiſtratuum aduerſus malos ſit comparata, vt omnes æquo iure viueremus, & exemplum iuſticiæ diuinæ inter homines remaneret, nullum eius vſum eſſe contendebant, inter homines adeo à vitiorum contagio alienos, vt ipſi ſibi Lex eſſent. Non igitur hic Paulus de ijs qui magiſtratum gerunt agit, ſed de ipſo magiſtratu: hoc eſt de functione & officio eorum, qui alijs præſunt: nec de vno, aut altero genere magiſtrat⁹, ſed de omni legitimi magiſtratus forma: nec ei contentio eſt, cum eis, qui malos magiſtratus cohercendos putant, ſed cum hominibus omne magiſtratus imperium detrectantibus: qui libertatem Chriſtianam abſurde interpretantes affirmabant indignum eſſe, vt qui à dei filio eſſent emancipati à dei ſpiritu regerẽtur, ſub vllius hominis poteſtate eſſent. Eorum errorem Paulus vt refelleret, oſtendit magiſtratum rem eſſe non modo bonam, ſed etiam ſacram: nempe dei ordinationem: & ad id inſtitutum, vt hominum cætus & ciuitates ita continerentur, vt & dei beneficia in ſe agnoſcerent, & alij ab alijs iniuriam abſtinerent. Qui in honore cõſtituti eſſent, Deus legum ſuarum iuſſit eſſe cuſtodes. Quod ſi leges (vt ſunt) bonas eſſe fateamur, & cuſto-

des earum honore dignos, & cuſtodũ munus rem bonam & vtilem fateri cogemur. At terribilis eſt magiſtratus. Quibus tandem? boniſne, an malis? bonis terrori non eſt, vt qui ab iniuria eos tueatur, ſin malis eſt terrori, nihil ad te qui ſpiritu dei regeris. Quid ergo mihi opus, vt magiſtratui ſim ſubiectus? inquies, ſi domini ſum libertus. Imo vt te domini libertum probes, pare eius legibus. Spiritus enim domini à quo te regi iactas, idem & legum eſt lator, & magiſtratuum probator, & parendi magiſtratibus auctor. Igitur & in hac parte facile inter nos conueniet magiſtratu in optimis etiam ciuitatibus opus eſſe, eumque omni honoris genere proſequendum. Quod ſi quis contra ſentiat, eum inſanum, inteſtabilem, atque omni ſupplicio dignum exiſtimamus. Repugnat enim aperte dei voluntati per ſcripturas nobis reuelatæ. Quod autem ad Caligulam, Neronem, Domitianũ, & reliquos eius generis tyrannos attinet: cur violati iuris diuini, & humani pœnæ nõ debeant exigi? Nihil hic apud Paulum habes, qui de ipſa magiſtratuum poteſtate, non de malis male poteſtatem eam gerentibus diſſerat. Nec ſi ad Pauli regulã id genus tyrannorum examines omnino magiſtratus erunt. Quod ſi quis contendat malos etiam principes eſſe a deo ordinatos, vide ne captioſa ſit hęc oratio. Deus enim vt malo nodo malum quod aiunt cuneum adhiberet, malum hominẽ malis puniendis interim præficit: ſed humanæ malitiæ Deum autorem eſſe, nemo ſanus audebit affirmare. Quemadmodum animaduertendi in malos eundem eſſe auctorem nemo ignorat. Magiſtratus quoque bonus fere malum hominem eligit, qui ſit carnifex in pœnis noxiorum repetendis. Hunc quidem carnificem etſi magiſtratus ad id mun⁹

aſſumit, non protinus ei impunitas omnium ſcelerum tribuitur: nec ſuperiorem eſſe vult, quam vt legibus interrogari poſſit. Non commorabor diutius in hac ſimilitudine, ne adulatores aulici parũ honorificè me de magiſtratu ſummo loqui clament. Sed vtcunque clamabunt, certe illud negare non poſſunt, carnificis functionem partem eſſe muneris publici, ac fortaſſe etiam regij, vel ipſorum regum teſtimonio: qui quoties aliquis è miniſtris publicis violatur, ſe, ſuamque maieſtatem, atque corpus violari querantur. Pœna autem ſceleratorum vt ſi quid aliud, ad munus regiũ ſpectat. Quid præfecti vrbium? quid caſtrorũ? Quid prætores? Quid ipſi conſules? Iiſne etiam Paulus nos ſubditos eſſe iubet? an pro priuatis habet? At ab omnibus non modo minoribus magiſtratibus, ſed ab eis etiam qui ſunt regibus æquales ratio mali obiti imperij ſolet exigi. Velim ergo, qui ex Pauli verbis tantam regibus poteſtatem datam ſomniant, aut oſtendant ex eodem Paulo ſolos reges poteſtatis nomine hic accipiendos, ideoque ſolos legum pænis eximendos: aut ſi cum poteſtates dicimus, intelligantur etiam alij magiſtratus ab eodem auctore deo in eundem vſum inſtituti: illud quoque velim oſtendant, vbi omnes magiſtratus legibus ſoluti, & à pænarum metu liberi pronuntientur: aut ſolis regibus iſta immunitas ſit conceſſa, cæteris, qui in poteſtate conſtituti ſunt negata.

M. At poteſtatibus ſublimioribus omnes vult eſſe ſubditos.

B. Iubet quidem: ſed iſto nomine poteſtatis neceſſe eſt, vt & cæteros magiſtratus comprehendat: niſi forte Paulum credamus exiſtimare in ciuitatibus quæ re-

gio careant imperio nullam poteſtatem, ſed plane ἀναρχίαν eſſe.

M. Iſtud ego neque credo, nec eſt veriſimile: eoque magis in hac ſum ſententia, quod omnium huius loci interpretum doctiorum conſenſus tecum facit, qui iſtam Pauli diſputationem aduerſus eos inſtitutam putant, qui omnes prorſus leges & magiſtratus nihil ad ſe pertinere contendebant.

B. Quid autem illud, quod nuper dixi? credis ne tyrãnos illos omnium ſæuiſſimos ad Pauli formulã pertinere?

M. Imo quid tu affers, cur id non credam? præſertim cum Hieremias tam ſollicite moneat Iudæos, idque diuinitus vt regi Aſſyriorum pareant, nec vlla ratione imperium eius reijciant. Atque inde colligunt pari ratione cæteris quoque tyrannis quantumuis immanibus eſſe parendum.

B. Vt prius ad id quod poſterius a te poſitum eſt reſpõdeam, illud oportet animaduertas, Prophetam non iubere vt omnibus tyrãnis pareant Iudæi, ſed vni Aſſyriorum Regi. Quod ſi tu ex eo, quod vni ſingulariter iuſſum eſt, legis formulam colligere velis, primũ non ignoras (docuit id te enim dialectica) quam abſurde ſis facturus: deinde periculum tibi erit, ne paribus te armis oppugnatores tyrannidis aggrediantur. Nam aut oportet oſtendas, quid ſit in hac re ſingulare, cur eam omnibus vbique imitandã proponas: aut ſi id non potes, confitendum erit, ex alijs ſingularib⁹ dei mandatis, quicquid de vno aliquo ſit iuſſum, id ad omnes ex æquo pertinere. Hoc, ſi ſemel (quod tibi neceſſe erit) admiſeris, ſtatim tibi obijcietur, dei quoque iuſſu Achab occiſum: præmium quoque

diuinitus interfectori & promiſſum & præſtitum. Itaque vbi tu eo refugies, omnibus tyrannis ideo parendum, quia Deus per Prophetam iuſſerit populum ſuum vni tyranno parere: ſtatim tibi occinetur, omnes tyrannos etiam à ſuis occidi debere: quia Achab iuſſu diuino à copiarum ſuarum præfecto ſit interfectus. Igitur te admoneo, vt firmius aliquod propugnaculum tyrannis è ſcriptura pares: aut ea in præſentia relicta ad Philoſophorum ſcholam reuertaris.

M. De iſto quidem cogitabo. Sed interim vnde ſumus digreſſi eo redeamus. Quid tandem è ſcripturis profers, cur liceat tyrannos impune occidere?

B. Primum id affero, quod cum diſerte præceptum ſit, de ſcelere, & ſceleratis è medio tollendis ſine vlla exceptione gradus aut ordinis, nuſquam tamen in ſacris literis tyrannis, quam priuatis magis eſt cautum. Deinde quod definitio poteſtatis à Paulo tradita, ad tyrannos nihil omnino pertineat. Quippe qui imperij vim accommodent non ad populi vtilitatem, ſed ad ſuas libidines explendas. Præterea animaduertendum diligenter, quantum Paulus tribuerit Epiſcopis, quorum functionem miris, & veris laudibus afficit, vt qui quodam modo Regibus compoſiti ex aduerſo reſpondent, quatenus materiæ vtrique ſubſtractæ natura patitur. Sunt vnim alteri internorum, alteri externorum morborum medici: neque tamen alteros ab alterorum imperio ſolutos & liberos eſſe voluit. Sed quemadmodum Epiſcopi in ciuili communione vitæ exercenda ſunt regibus ſubditi, ita & reges Epiſcoporum ſpiritualibus admonitionibus parere debent. Horum autẽ Epiſcoporũ dico cum tãta ſit amplitudo & dignitas eos neque lex vlla diuina,

aut

aut humana ſcelerum pœnis eximit. Et vt cæteros omittamus, Papa ipſe, qui quaſi Epiſcoporum Epiſcop⁹ habetur, qui ita ſuper regum omnium faſtigium aſſurgit, vt Deus quiſpiam inter homines haberi velit, nec à ſuis quidem Canoniſtis, genere hominum ei addictiſſimo legum pænis eximitur. Nam cum abſurdũ exiſtimarent Deum (non enim dubitant hoc nomine eum appellare) hominum animaduerſioni eſſe obnoxium, & iniuſtum putarent maxima ſcelera, & fœdiſſima flagitia cuiquam impunita fore, rationem excogitarũt, qua & ſcelera plecterentur, & Papa tamen ſacroſanctus & inuiolatus haberetur. Aliud enim Papæ, aliud eius hominis qui Papa eſſet ius exiſtimabant: & cum Papam, quem errare poſſe negant, legum cognitioni eximant, cum tamen hominem, qui eſt Papa, vitijs, & vitiorum pœnis obnoxium eſſe fatentur, neque magis diſſerendi ſubtilitate, quam animaduertendi ſeueritate ſuam ſententiam declararunt. Longum eſſet explicare, qui pontifices, ſiue (vt eorum more loquar) qui homines, qui pontificum perſonam geſſerint, nõ modo viui magiſtratum eierare ſint coacti, ſed mortui etiam ſepulchris eruti, & in Tiberim proiecti ſint. Sed vt vetera omittam, Pauli quarti memoria recens in animis adhuc hæret, in hunc odium publicum ſua Roma noui generis decreto nuper teſtata eſt. Iram enim cui ille erat ereptus, in propinquos, in ſtatuas, in pictas eius imagines exercuit. Nec debet hæc interpretatio ſubtilior tibi videri, qua poteſtatem ab eo, qui præeſt ſeparamus, quam & Philoſophia agnoſcit, & veteres interpretes probant, nec vulgus illud ineruditũ & à diſputandi ſubtilitate alienum ignorat. Neque enim opifices ſellularij in ſuæ artis probrũ factum accipiũt,

ſi quis vel faber vel piſtor ob latrocinium pœnas luit: ſed gaudent potius collegium ſuum facinoroſis hominibus eſſe purgatum. Quod ſi quis contra ſentiat, verendum reor ne potius hominum pœna, quibus cõſcientia ſcelerum eſt coniunctus, quam collegij infamia dolere videatur. Neque reges opinor, ſi ſeorſum à facinoroſis & adulatoribus conſilia caperent, ſuamque magnitudinem non potius virtutum officijs, quã impunitate ſcelerum metirentur, nec ægre ferrent tyrannorum ſupplicia: aut ex eorum qualicunque interitu maieſtatem regiam imminui exiſtimarent. Quin repurgatam potius à turpiſſimæ labe fœditatis eam gauderent. Præſertim cum latronibus vehementiſſime idque optimo iure ſoleant iraſci, ſi qui regium nomen ſuis maleficijs prætendunt.

M. Nec iniuria certe. Sed his iam omiſſis velim ad cętera capita quæ à te propoſita ſunt pergas.

B Quæ tandem capita dicis?

M. Nempe quibus temporibus, & ad quos Paulus iſta ſcripſerit, aueo enim ſcire quid iſta cognitio ad præſens argumentum faciat.

B. Mos hic quoque tibi geretur. Ac primum vt de tẽpore agam, ſcripſit hæc Paulus in ipſa naſcentis Eccleſiæ infantia, quibus temporibus non ſolum crimine vacare, ſed iniuſtas etiam criminandi cauſas quærentibus locum maledicendi neminem dare oportebat. Deinde ad homines ſcripſit è diuerſis gentibus, atque adeo è toto Romani imperij corpore in vnum cœtum collectos: in ijs autem pauci erant opibus inſignes: qui magiſtratum gererent, aut geſſiſſent, prope nemo. Qui inter ciues cenſerentur, non adeo multi, & hi fere inquilini, aut etiam magna ex parte li-

bertinæ

bertinæ conditionis, cæteri fere opifices & ſerui. In his non deerant, qui libertatem Chriſtianam latius protenderent, quam Euangelij ſimplicitas pateretur. Hæc igitur multitudo è promiſcua plebis turba, quæ magno labore tenuem victũ quærebat, nõ tam ſolicita eſſe debebat de reip. ſtatu, de imperij maieſtate, de Re um vita & officijs, quam de tranquillitate publica, & ocio domeſtico: Neque iure amplius ſibi vendicare poterat, quam vt ſub imperij qualiſcunque vmbra lateret. Ea ſi quam publicæ adminiſtrationis partem capeſſere tentaſſet, non modo ſtulta, ſed inſana prorſus exiſtimari debebat: nedum è latebris ſuis prodiret, & rerum gubernacula tenentibus negotiũ faceſſeret. Cõpeſcenda etiam erat luxuries immatura, Chriſtianæ libertatis incommoda interpres. Quid igitur Paulus ad eos ſcribit? nullum procul dubio nouum præceptum, ſed illa tantum vulgata, vt ciues magiſtratibus, ſerui Dominis, viris vxores parerent: neque exiſtimarent iugum domini quamlibet leue, nos officiorum vinculis liberare. Sed animo quam antea intẽtiore nos eſſe debere vt per omnes officiorũ gradus nihil omitteremus, quod ad hominum beneuolentiam honeſtis artibus comparandum facere poſſet. Ita demum futurum, vt nomen dei propter nos inter gentes bene audiret: & gloria Euangelij latius propagaretur. Ad hæc præſtanda pace publica erat opus, cuius cuſtodes erãt, principes & magiſtratus, etſi mali. Viſne huius rei manifeſtam ante oculos tibi ponam imaginẽ? Finge ad Chriſtianos, qui ſub Turcis viuunt aliquem è noſtris doctoribus ſcribere, ad homines inquam re tenues, animo demiſſos, & inermes, & paucos, & ad omnem omnium iniuriã expoſitos. Quid rogo aliud conſuleret, quam quod Pau-

lus Eccleſiæ, quæ tum Romæ erat quam quod Hieremias in Aſſyria exulantibus conſulebat? Illud autem certiſſimum eſt argumentum, quod Paulus eorum hominum ad quos tum ſcribebat, non autem vniuerſorũ ciuium rationem habebat, quod cum maritorum erga vxores, vxorum erga maritos, parentum in liberos, liberorum erga parentes, ſeruorum in dominos, dominorum in ſeruos mutua diligenter perſequatur officia, quod ſit magiſtratus officium etſi ſcribat, non tamen eos nominatim (quemadmodum in ſuperioribus ab eo factum eſt) compellat. Quam ob cauſam nulla eum ad reges, magiſtratuſque alios dediſſe præcepta putabimus? Præſertim cum eorum libido multo magis eſſet legum vinculis conſtringenda, quam priuatorum? quam aliam cauſam arbitremur, quam quod nulli tum eſſent in Eccleſia reges, & magiſtratus ad quos ſcriberet. Finge Paulum his temporibus viuere, quibus non modo populus, ſed principes etiam Chriſtianum nomen profitentur. Sit eodem tempore princeps aliquis, qui non modo leges humanas, ſed etiam diuinas ſuæ libidini cenſeat obnoxias eſſe debere: qui ſua nõ modo decreta, ſed etiá nutus pro legibus haberi velit: qui, vt inquit ille in Euágelio, neq; Deũ timeat, neque reuereatur homines, qui Eccleſiarũ prouentus ſcurris, & balatronibus, ne quid nequius dicam, diuidat: qui ſynceriorìs religionis cultores irrideat, & pro ſtolidis, & inſanis habeat: Quid de his Paulus ad Eccleſiam ſcriberet? ſi ſibi conſentire volet, eum ſe pro magiſtratu habiturum negabit. Chriſtianis omnibus interdicet, ne conuictu, ne colloquio, ne conſuetudine eius vtantur. Ciuilium legum pænas ciuib⁹ relinquet. Nec præter officium eos facere exiſtimabit, ſi cum quo

lege

lege diuina nullum eſt ipſis commercium, eum ne ſuũ eſſe regem arbitrentur. At non deerit ex aulica ſeruitute, qui, quando perfugium honeſtum non ſuppetet, eo impudentiæ perueniat vt dicat, Deum populis iratum tyrannos immittere: quos velut ad pænas expetendas carnifices conſtituat. Quod vt verum fatear tamen illud æque verum eſt, Deum plerunque de plebe infima homines tenues & prope ignotos excitare tyrannicæ ſuperbiæ, & impotentiæ vltores. Deus enim (vti ante dictum eſt) malum è medio tolli iubet: neque ordinem aut ſexum aut conditionem, ac ne hominem quidem excipit. Neque enim acceptiores illi ſunt reges, quam mendici. Itaque vere aſſeuerare poſſumus, Deum omnium ex æquo patrem, cuius prouidentiam nihil latet, potentiæ nihil reſiſtit, nullũ ſcelus impune relicturum. Porro exiſtet alius qui poſcet è literis ſacratioribus exemplum regis à ciuibus puniti: quod ſi proferre non poſſem, non protinus effectum erit, vt quod illic factum non legamus, id pro ſceleſto, ac nefario confeſtim habeatur. Poſſum apud multas nationes plurimas ac ſaluberrimas recenſere leges, quarũ in ſacris libris nullum eſt exemplum. Nam vt omniũ nationum conſenſus approbauit, vt quæ lex iubet iuſta, quæ vetat iniuſta habeantur, ita nulla vnquam hominum memoria vetitum eſt, vt quod legibus non cõtineretur, id ne omnino fieret. Seruitus enim iſta nec vnquam recepta eſt, nec rerum natura tam fœcunda nouorum exemplorum eam recipi patietur, vt quicquid lege aliqua iuſſum non ſit, aut illuſtri exemplo proditum: pro nefario, & ſcelerato ſit habendum. Itaque ſi quis ex me requirat exemplum è ſacrorum voluminum libris, vbi malorum regum pæna probetur,

ego viciſſim ab illo petam vbi reprehendatur. Quod ſi nihil ſine exemplo geri placet, quota ciuiliũ inſtitutorum pars nobis reſtabit? quota item legum? Maxima enim earum pars non ex veteri exemplo eſt deſumpta, ſed aduerſus nouas, & ſine exemplo fraudes ſancita. Sed iam plura, quam neceſſe erat exemplorum poſtulatoribus reſpondimus. Quod ſi Iudæorum reges à ciuibus puniti non ſunt, hi non magnopere ad noſtrũ inſtitutum faciunt. Non enim ab initio à ciuibus creati, ſed à deo illis dati fuerunt. Itaque optimo iure, qui honoris eis erat auctor, idem & pœnarum fuit exactor. Nos autem id contendimus populum, à quo reges noſtri habent, quicquid iuris ſibi vendicant regibus eſſe potentiorem: iuſque idem in eos habere multitudinẽ, quod illi in ſingulos è multitudine habent. Omnia aliarum gentium, quæ ſub legitimis regibus degunt iura nobiſcum faciunt. Omnes nationes, quæ regibus à ſe electis parent, hoc communiter ſentiunt, quicquid iuris alicui populus dederit, idem eum iuſtis de cauſis poſſe repoſcere. Hoc ciuitates omnes ſemper ius retinuerunt. Itaque Lentulus, quod cum Catilina de euertenda repub. coniuraſſet, ſe prætura coactus eſt abdicare: & decemuiri legum Romanarum cõditores cũ in ſummo magiſtratu eſſent in ordinem ſunt redacti, & Venetorum duces aliquot, & Chilpericus Rex Frãcorum depoſitis imperij inſignibus in monaſterjis priuati conſenuerunt? & non adeo pridem Chriſtiernus Cimbrorum Rex poſt viceſimum fere annum, quam exutus eſt regno in cuſtodia vitam finiuit. Sed ne dictatura quidem (quod tyrannidis erat genus) non in populi poteſtate erat. Semperque id ius obſeruatum eſt, vt beneficia publica male collocata repeti, & libertas (cui

tas (cui iura maxime fauent) libertis ingratis adimi poſſet. Hæc de exteris nationibus hactenus dicta ſint, ne ſoli videamur ius nouum aduerſus noſtros reges vſurpaſſe. Quod autem ad nos proprie pertinet, res paucis verbis tranſigi poterat.

M. Quo pacto? hoc enim libens audire cupio.

B. Poſſem enumerare duodecim, aut etiam amplius reges, qui ob ſcelera, & flagitia aut in perpetuos carceres ſunt damnati, aut exilio, vel morte voluntaria iuſtas ſcelerũ pœnas fugerunt. Sed ne quis vetera, & obſoleta me referre cauſetur, ſi Culenos, Euenos, & Ferchardos cõmemorem, è patrum noſtrorũ memoria paucos proferam. Iacobum tertium omnes ordines iure cæſum in conuentu publico iudicarunt, ob ſummam erga ſuos crudelitatem & flagitioſam turpitudinem: caueruntque in poſterum ne cuiquam eorum qui coierunt, conſenſerunt, pecuniam operãue contulerunt ea res fraudi eſſet. Quod igitur re geſta recte, atque ordine factum iudicarunt, non eſt dubiũ quin ad exemplum in poſterum proponi voluerint: nihilo certe minus, quam L. Quinti⁹, qui Seruilium Ahalam laudauit pro tribunali, quod Sp. Melium tergiuerſantem, & renuentem in ius venire, in foro trucidauiſſet: nec ciuili ſanguine pollutum, ſed tyrãni cæde nobilitatum ille eum exiſtimauit, & vniuerſa poſterorum ſeries affirmauit. Qui ciuis affectantis tyrannidem cædem probauit, quid putas eum de tyranno in ciuium bonis latrocinium, in ſanguine carnificinam exercente facturum fuiſſe? Quid noſtri homines? Nonne qui facinus perpetratum ſunt publico decreto impunitate proſecuti, de eo ſi quando poſterius acciderit legem ſtatuiſſe tibi videntur? Ni-

hil enim ad ſũmam intereſt, de eo, quod factum eſt iudices, an de futuro ſtatuas. Vtroque enim modo de facinoris genere, & auctoris pœna vel præmio iudicatur.

M. Ita fortaſſe apud noſtros homines valebunt: foris autem neſcio quomodo aliæ gentes, hæc accepturæ ſint. Illis mihi ſatiſfaciendum vides: non vt in iudicio de crimine, ſed in publica luce de fama, nec mea, (qui à ſuſpitione procul abſum) ſed ciuium meorũ. Vereor enim ne decreta, quibus te ſatis protectum putas, magis culpaturæ ſint exteræ nationes, quá facinus ipſum plenum atrocitatis & inuidiæ. De exemplis vero quæ propoſuiſti ſcis, ni fallor, quid pro cuiuſque ingenio, & iudicio in vtranque parté dici ſoleat. Velim igitur (quoniam cætera non tam ex hominum decretis quam è naturæ fontibus mihi viſus es expediſſe) ſi quid habes, quod pro legis iſtius æquitate dicas, paucis exponas.

B. Etſi hoc iniquum videri poteſt, pro lege à primis vſque temporibus regni Scotici tot ſeculorum vſu probata, populo neceſſaria, regibus nec iniqua, nec parũ honeſta, nunc demum παρανομίας accuſata cauſam dicere apud exteros, tua tamen cauſa id experiar. Ac tanquam cum illis ipſis, qui tibi negotium faceſſere volent agerem, primũ illud rogo, quid eſt, quod hic reprehenſione dignum arbitramini? cauſáne cur quæſita eſt? an legem ipſam? quæſita eſt enim ad coercendum iniuſtas regum libidines. Hoc qui damnat, eadem opera omnes omnium gentium leges damnet oportet, eandem enim ob cauſam omnes expetitæ ſunt. An legem ipſam reprehenditis? regeſque ſolui legibus æquum exiſtimatis? id quoque an

expediat videamus. Ac populo quidem vt non expedire probem, non multis opus eſt verbis. Nam ſi recte ſuperiore ſermone medico regem comparauim⁹: vt non expedit populo impunitatem, quem velit occidendi medico permitti, ita nec publice eſt vtile, in omnes promiſcuam graſſandi licentiam regibus donari. Populo igitur, cuius eſt in legibus ferundis ſumma poteſtas, non eſt quod ſuccenſeamus, ſi quemadmodum regem bonum ſibi, ita regi non optimo legem præeſſe velit. Quod ſi regi hæc lex non ſit vtilis videamus an agi cum populo debeat, vt aliquid de ſuo remittat iure, & de ea abroganda non in trinundinum, ſed more noſtro in quadrageſimum diem indicamus comitia. Interim vt de eadem hic inter nos diſſeramus, dic mihi, qui inſanum vinculis liberat, cõmodumne inſanientis tibi reſpicere videtur?

M. Minime.

B. Quid qui febre laboranti ita vt non multum abſit ab inſania frigidam aſſidue petenti det? Eumne bene mereri de ægrotante putas?

M. At ego de ſanis regibus loquor. Et recte valentibus medicina, & ſanis regib. opus eſſe legibus nego. Tu vero reges omnes malos videri vis, omnibus enim leges imponis.

B. Minime quidem omnes: ſed nec vniuerſum populum exiſtimo malum, & tamen lex vniuerſum vna voce alloquitur. Eam autem vocem mali formidant: boni ad ſe nihil attinere putant. Ita nec reges boni quod indignentur huic legi habẽt, & mali ſi ſaperẽt, legis latori gratiam haberent, qui, quod ipſis inutile futurum intelligebat, id ne eis liceret, ſtatuit. Quod profecto facient, ſi ad ſanitatem aliquando redibunt:

non ſecus ac morbo leuati medico gratias agunt, quem, quod ægrotantium cupiditatibus non obſequeretur, oderant. Sin in ſua perſeuerent reges inſania, qui maxime eis obſequitur, is maxime iudicandus eſt inimicus. In hoc genere ſunt adulatores: qui dum eorum vitia blandiendo fouent, morbum augent, ac tandem vna fere cum regibus præcipites ruunt.

M. Negare certe non poſſum, quin tales principes legum vinculis fuerint & ſint conſtringendi. Nullum enim monſtrum eſt violentius, & magis peſtiferum homine, vbi (vt in poetarum fabulis eſt) ſemel in belluam degenerauerit.

B. Hoc tu multo magis dicas, ſi animaduerteris quam multiplex animal ſit homo, & quam è varijs monſtris compoſitum. Quam rem veteres poetæ & acute peruiderunt, & eleganter expreſſerunt: cum Promethea tradunt in homine fingendo è ſingulis animantibus aliquam particulam in eum contuliſſe. Omnium ſigillatim referre naturas infinitum eſſet: certe duo monſtra teterrima in homine perſpicue apparent, ira, & libido. At leges quid aliud agunt, aut expetunt, quam vt hæc monſtra pareant rationi? vtque rationi dum non obtemperant, ea ſuarum iuſſionum vinculis coerceant. Qui ſoluit igitur vinculis ſiue regem, ſeu quemuis alium, non vnum ille hominem ſoluit, ſed duo monſtra longe crudeliſſima aduerſus rationem immittit, & ad legum clauſtra perfringenda armat: vt recte ac vere mihi dixiſſe videatur Ariſtoteles, qui legi pareat, cum Deo, & legi parere: qui regi, homini, & belluæ.

M. Etſi hæc ſatis concinnè dici videantur, dupliciter à

nobis erratum arbitror. Primũ, quod poſtrema cum prioribus mihi non ſatis conuenire videátur. Deinde, quod vt cætera nobis conſtent nihil mihi profectum adhuc videtur ad ſummam noſtræ diſputationis. Superius enim cõſenſimus eandem regis & legis vocem eſſe debere. Hic eum legibus facimus obnoxium. Hoc autem vt cõcedamus maxime verum eſſe, quid tandem hac concluſione promouimus? quis enim tyrãnum è rege factum in ius vocabit? ius enim ſine viribus vereor vt per ſe ſatis ſit potens ad regem ſui muneris oblitum coercendum, aut inuitum ad cauſæ dictionem trahendum.

B. Vereor vt ſatis animaduerteris, quæ de regia poteſtate ſunt ſuperius diſputata. Nam ſi animaduertiſſes, facile intellexiſſes iſta quæ modo recitaſti non eſſe inter ſe pugnantia. Id quo facilius accipias, primum mihi reſponde: cum magiſtratus vel ſcriba præit verba præconi, nonne eadem eſt vtriuſque vox præconis dico & ſcribæ?

M. Eadem prorſus.

B. Vter tibi maior videtur?

M. Qui verba præit.

B. Quid Rex edicti auctor?

M. Maior vtroque.

B. Ad hanc igitur imaginem componamus regem, legem, & populum. Regis & legis eadem eſt vox. Vter auctoritatem habet ab altero? Rex ne à lege, an lex à rege.

M. Rex à lege.

B. Vnde id colligis.

M. Quia non Rex legi, ſed lex regi coercendo quæſita eſt. Et à lege id ipſum habet, quod Rex eſt. Nam

abſque ea tyrannus eſſet.

B. Lex igitur rege potentior eſt: ac velut rectrix, & moderatrix, & cupiditatum, & actionum eius.

M. Id iam conceſſum eſt.

B. Quid populi & legis? nonne eadem vox eſt?

M. Eadem.

B. Vter potentior, populus an lex?

M. Vniuerſus opinor populus?

B. Cur id opinaris?

M. Eſt enim velut parens, certe auctor legis, vt qui eam vbi viſum eſt condere, aut abrogare poteſt.

B. Igitur cum lex ſit rege, populus lege potentior, videndū num ſit, ad quem regem in ius vocemus. Hoc item excutiamus, quæ alterius cauſa ſunt inſtituta, nonne ſunt minoris illis quorum cauſa quæſita ſunt?

M. Iſtud velim apertius.

B. Hac igitur ſequere. Frænum non equi cauſa comparatum eſt?

M. Equi ſcilicet.

B. Quid Ephippia, phaleræ, calcaria?

M. Eadem cauſa.

B. Equus autem ſi nullus eſſet, nullus harum rerum foret vſus.

M. Nullus.

B. Equus igitur, omnibus his præſtantior eſt.

M. Quidni.

B. Quid equus? in quem vſum expetitur?

M. In plurimos. Inprimis autem ad victoriam bello parandum.

B. Pluris igitur victoriam equis, armis, cæteriſque reb⁹, quæ in vſum belli parantur, æſtimamus.

M. Pluris profecto.

B. In rege creando quid potiſſimū ſpectarūt homines?
M. Populi vt opinor vtilitatem.
B. Quod ſi nullus hominum cœtus eſſet, regibus non foret opus?
M. Nihil prorſus.
B. Populus igitur rege præſtantior.
M. Neceſſe eſt.
B. Si præſtantior eſt, etiam & maior. Rex igitur cum ad populi iudicium vocatur, minor ad maiorem in ius vocatur.
M. At enim quando ſperabimus iſtam fœlicitatem, vt populus vniuerſus in id quod rectum eſt conſentiat.
B. Id quidem vix eſt ſperandum. Expectare certe neceſſe non eſt: alioqui neque lex ferri, nec magiſtrat⁹ creari poſſet: neque enim vlla fere lex ſatis æqua eſt omnibus: nec hominum fere quiſquam eſt ea populari gratia, vt neminem habeat, aut inimicum, aut inuidum, & obtrectatorem. Id modo quæritur, vt lex maiori parti ſit vtilis, & de candidato maior pars bene ſentiant. Quod ſi maior populi pars legem iubere, & magiſtratum creare poteſt, quid vetat, quo minus & ipſe de magiſtratu iudicare, & iudices ei ferre queat? aut ſi Tribb. plebis Romani, & Ephori Lacedæmonij ad leniendam vim imperii ſunt quæſiti, iniquum ne cuiquam videri debet, ſi liber populus aut ſimili, aut etiam diuerſa ratione in reprimenda tyrannidis acerbitate ſibi proſpexerit?
M. Hic ego propemodum videre videor, quid populus poſſit, quid autē velit, aut ferat, difficile eſt iudicare. Maior enim pars fere vetera, & conſueta requirit, à nouitate abhorret: quod eò magis mirandum eſt, cū in cibis, veſtitu, ædificijs totoque ſupellectilis inſtru-

mento tanta ſit inconſtantia.

B. Noli putare hæc à me dicta eſſe, quod quicquã noui in hoc genere fieri velim, ſed vt oſtenderem id vetus fuiſſe, vt Rex apud iudices cauſam diceret. Quod tu propemodum incredibile, nedum nouum credebas. Nam vt omittam quoties id factum ſit apud maiores, vti ante à nobis aliqua ex parte dictum eſt, & tute ex hiſtoria facile colligere potes, audiſtine vnquam ab eis, qui de regno contenderẽt, itum eſſe ad arbitros?

M. Apud Perſas quidem id factum aliquando audiui.

B. Et noſtri ſcriptores idem à Grimo, & Milcolumbo Secundo factum narrant. Sed ne id genus cognitorũ à litigantibus ipſorum conſenſu aſſumi ſolere cauſeris, ad iudices ordinarios veniamus.

M. Hic vereor ne propemodum idem facias, ac ſi quis in Oceano captandis balenis tendat retia.

B. Quamobrem vero.

M. Quia omnis prehẽſio, coercitio, animaduerſio potentioris eſt aduerſus inferiores. Regem vero ad quos iudices adeſſe iubebis? Ad eoſne in quos ipſi ſumma iudicãdi eſt poteſtas? quos vno illo verbo, Veto, poſſit compeſcere?

B. Quid ſi maior aliqua poteſtas reperiatur? cui id iuris ſit in reges, quod regibus eſt in cæteros?

M. Audire iſtud cupio.

B. Hãc ſi meminiſti, in populo diximus eſſe poteſtatẽ.

M. In vniuerſo quidẽ populo, aut in maiore eius parte. Illud etiam amplius tibi largior, in ijs, in quos populus, aut maior pars populi eam poteſtatẽ tranſmiſerit.

B. Bene facis, qui me iſto labore leues.

M. Sed non ignoras maiorẽ multitudinis partem vel

metu,

metu, vel præmijs,vel ſpe largitionis, & impunitatis corrumpi, vt ſua commoda & voluptates, publicæ vtilitati,atq; etiam incolumitati præferant: qui autē ijs rebus non moueantur,non adeo multi ſunt.

Rari quippe boni numero ſunt: vix totidē, quot
Thebarum portæ, vel diuitis oſtia Nili.

Omnis autem reliqua colluuies ſanguine & rapinis ſaginata ſuam libertatem habet venalem, aljenæ inuidet. Vt etiam eos prætercam quibus malorum quoque regum nomen eſt ſacroſanctum. Omitto etiam illos, qui etſi non ignorant, quid liceat,& æquum ſit, tamen honeſtis periculis quietam inertiam præferūt: & in euentus expectationem animo ſuſpenſi ſua cōſilia componunt? aut fortunam partium non cauſam ſequuntur. Hæc quanta ſit futura multitudo vides.

B. Magna profecto: nec tamen maxima. Nam tyrannorum iniuriæ ad multos,beneficia ad paucos pertinere poſſunt. Cupiditas enim vulgi inexplebilis, velut ignis adiecta materia vehementius accenditur: quod vero à multis aufertur per vim, paucorū magis alit famem, quam ſatiat libidinem. Deinde taliū fere hominum fluxa eſt,

Et cum fortuna ſtatque caditque fides.

Quod ſi etiam in ſententia maxime perſtarent,tamē in ciuium numero non eſſent habendi. Violatores enim ſunt humanæ ſocietatis, aut certe proditores: quod vitium ſi in rege ferendum non eſt,multo minus in priuato eſt tolerabile. Qui igitur ciues habēdi ſunt? qui legibus parent,ſocietatem hominum tuentur, qui labores omnes, omnia pericula malunt pro ſuorum ſalute obire, quam in ocio ab honeſtate ſeiuncto per ignauiam conſeneſcere: qui non præſentes

ſtuctus, ſed æternitatis memoriam ante oculos propoſitam habent. Quod ſi quos timor, & rerum ſuarum reſpectus à periculis reuocar, tamen & facinoris præclari ſplendor, & virtutis pulchritudo animos deiectos eriget: & qui auctores, qui duces eſſe non audebunt, comites fieri non recuſabunt. Itaque ſi ciues non è numero, ſed dignitate cenſeantur, non ſolum pars melior, ſed etiam maior, pro libertate, pro honeſto, pro incolumitate ſtabit. Quod ſi etiam tota plebs diſſentiat, nihil iſtud ad præſentem diſputationem facit: non enim hic quid futurum ſit, ſed quid iure fieri poſſit quærimus. Sed iam ad ordinaria iudicia veniamus.

M. Iſtud iamdudum expecto.

B. Si priuatus quiſpiam prædium, aut agri ſui partem contra quam æquum eſt à rege teneri contendat, quid hic priuato faciendum cenſes? cedetne agro, quoniam regi iudicem ferre non poterit?

M. Minime. Sed non regem, ſed procuratorem eius adeſſe iubebit.

B. Iam iſtud perfugium, quo tu vteris, quam vim habeat vide. Mea enim nihil refert, an ipſe Rex aderit, an eius procurator, vtroque enim modo regis periculo litigabitur: ei, non procuratori ex euentu iudicij damnum, aut lucrum accedet. Ipſe denique reus eſt: id eſt, is cuius res agitur. Nunc tu velim conſideres, quam non modo ſit abſurdum, ſed etiam iniquum de prædiolo, de luminibus, de ſtillicidijs aduerſus regem iudicium dari: parricidij, veneficij, perduellionis nullum eſſe iudiciũ. In minoribus rebus ſeueritate iuris vti, in maximis flagitijs ſummam licentiam, & impunitatem permitti: vt plane verum eſſe videatur

antiquum

antiquum illud, leges aranearum telis eſſe perſimiles, quæ muſcas detineant, animalia maiora tranſmittant. Neque iuſta eſt illa quorundam querela, & indignatio qui dicunt neque honeſtum, nec æquum eſſe, vt de regẽ ab inferioris ordinis homine pronuntietur, cum in lite de pecunia vel agro iam id videant receptum: & ſummi ſecundum regem viri plærunque cauſam dicãt apud iudices, neque diuitijs, neque nobilitate nec rebus geſtis pares: ac neque adeo multum ſupra vulgus eminentes: longeque maiore interuallo infra reos, quã ſupremi ordinis homines ſint infra reges. Nec ea tamẽ re optimates illi, ac viri primarij de ſua dignitate quicquam detractum exiſtimant. Quod ſi ſemel illud recipiamus, vt nemo apud iudicem niſi omnibus rebus ſuperiorem ſiſti poſſit, expectandum erit tenuioribus, donec regi aut libeat, aut otium ſit, vt de nobili reo cognoſcat. Quid quod iſtorum querela non modo iniuſta ſed etiam falſa eſt, nemo enim, qui ad iudicem venit ad inferiorem venit: præſertim cum tantus honos à deo ipſo iudicum ordini habeatur, vt eos non reges modo, ſed etiam deos vocet: ſuamque quoad fieri poteſt, dignitatem, cum eis communicet. Itaque pontifices illi Romani, qui regibus pedes ſuos gratioſe indulgebant oſculandos, qui aduenientibus ad ſe mulas ſuas obuiam honoris cauſa mittebant, qui pedib⁹ Imperatorum ceruices conculcabant, in ius vocati parebant: à iudicibus coacti ſe magiſtratu abdicabant. Ioannes viceſimus ſecũdus e fuga retractus etiam in carcerem coniectus, ac vix tandem pecunia liberatus aliũ in ſuum locum ſurrogatum adorauit: atque illa adoratione iudicum ſententiam approbauit. Quid Synod⁹ Baſilienſis? nonne communi omnium ordinum con-

ſenſu ſtatuit, atque ſanxit, pontificem ſubiectum eſſe ſenatui ſacerdotum. Quibus autem rationibus vt id facerent, patribus illis perſuaſum ſit, è conciliorum actis repetere potes. Reges igitur, qui pontificum maieſtatē tanto ſupra ſe fatentur eminere, vt ſuæ celſitudinis faſtigio omnibus eis obumbret, neſcio quo modo in eo ſuæ dignitatis imminutionem poſitam cenſeant, quo pontifex è tanto altiore ſolio deſcendere, ſe non putauit indignum: vt videlicet cauſam in concilio Cardinalium diceret. Quid quod falſa eſt eorum querela, qui indignantur ſe ad inferioris tribunal ſiſti. Nō enim in iudicijs damnat & abſoluit neſcio quis Titius, aut Sempronius, aut Stichus, ſed lex ipſa: cui vt reges parerent, honorificum iudicarunt clariſſimi Impp. Theodoſius, & Valentinianus. Eorum verba quoniam digniſſima ſunt omnium ſeculorum memoria hic apponam. Digna (inquiunt) vox maieſtate regnantis, legibus ſe alligatum principem fateri. Et re vera imperio maius eſt ſubmittere legibus principatum: & oraculo præſentis edicti quod licere alij nō patimur, indicamus. Hæc optimi principes & ſenſerunt, & ſanciuerunt: neque peſſimi eadem non vident. Nero enim in morem citharedorum cultus, non modo geſtus & motus eorū obſeruaſſe dicitur, ſed etiam cum in iudicium eſt ventum inter ſpem, timoremque ſollicitus de victoria ſtetiſſe: etſi enim ſe victorem declaratum iri ſciret, tamē victoriam honeſtiorem fore exiſtimabat, ſi non adulatione iudicantium, ſed legitimo certamine eſſet adeptus: legiſque obſeruationem non ad imminutionem auctoritatis, ſed ad victoriæ ſplendorem facere opinabatur.

M. Non eſt vt video tam inſolens tua oratio, quam

initio

initio putaram cum reges parere legibus volebas: nititur enim non tam Philoſophorum quam regum, imperatorum & conciliorum Eccleſiæ autoritate. Sed quod hic dicis non hominē, ſed legem eſſe, quæ iudicet, non ſatis aſſequor.

B. Reuoca paulum ſuperiora in memoriam. Nonne regis, & legis eandem eſſe vocem diximus?

M. Factum.

B. Quid ſcribæ, & præconis, cum legem pronuntiat?

M. Eadem.

B. Quid iudicis, cum legem decreto ſuo prætexit?

M. Eadem.

B, Vter vero ab vtro auctoritatem habet, iudexne à lege? an lex à iudice?

M. A lege iudex.

B. Vis igitur ſententiæ à lege eſt, ſola vero verborum pronuntiatio iudicis.

M. Videtur.

B. Imo nihil certius. Iudicum enim ſententiæ ſecundū legem pronuntiatæ ratæ ſunt, ſecus reſcinduntur.

M. Nihil verius.

B. Vides igitur ex lege iudici, non è iudice legi auctoritatem eſſe.

M. Video.

B. Nec pronunciantis humilitas dignitatem legis imminuit, ſed legum dignitas, ſiue Rex, ſiue iudex, ſiue præco eam pronunciet, ſemper eſt eadem.

M. Prorſus?

B. Lex igitur ſemel ſancita primum vox eſt regis, ac deinde aliorum.

M. Ita eſt.

B. Rex igitur cum à iudice damnatur, lege damnari

 videtur.

videtur.
M. Plane.
B. Si à lege: igitur ſua ipſius voce damnatur: ſiquidē eadem eſt legis & regis vox.
M. Sua vt videtur, non minus quam ſi literis ſua manu ſcriptis teneatur.
B. Quid eſt ergo, quod de iudice tantopere laboram⁹? cum regis ipſius confeſſionem, hoc eſt legem teneamus. Quin & hoc inſpiciamus, quod modo mihi venit in mentem. Rex cum in quauis cauſa pro iudice ſedet, nonne omnes alias perſonas deponere debet, fratris, patris, propinqui, amici, inimici? ſolamq; iudicis perſonam retinere.
M. Debet.
B. Eiuſque vnius meminiſſe perſonæ quæ actionis propria eſt?
M. Vellem iſtud magis perſpicue diceres.
B. Aduerte igitur: cū quis rem alienam clam inuolat, quid eum facere dicimus?
M. Furari opinor.
B. Quod nomen ei damus ob hanc actionem?
M. Furis videlicet.
B. Quid aliena vxore qui vtitur tanquam ſua?
M. Mæchari.
B. Quem eum vocabimus.
M. Mæchum.
B. Quid qui iudicat?
M. Iudicem vocamus.
B. Cæteris quoque ad hunc modum ab actionibus quas tum agunt, nomina recte dari poſſunt.
M. Poſſunt.
B. Rex igitur cū ius dicet, alias omnes perſonas exuet.
M. Exuet

M. Exuet profecto: & eas maxime quæ in iudicando alteri litigantium officere poſſunt.
B. Quid de quo iudicatur? quod ei nomen ab actione dabimus?
M. Reum vocare poſſumus.
B. Et is nonne æquum eſt, vt perſonas quæ iudicio poſſunt officere exuat?
M. Certe is etiam ſi quas alias perſonas quam rei gerat, eæ tamen nihil ad iudicem pertinent: cũ ne pauperis quidem in iudicando Deus rationem haberi velit.
B. Igitur ſi quis qui pictor eſt, & grammaticus iudicio contendat de arte pingendi aduerſus eum qui pictor eſt, grammaticus vero non eſt, nihil ei grammaticæ ſcientia hic prodeſſe debet?
M. Nihil.
B. Nec pingendi peritia ſi ei de grãmatica ſit cõtentio?
M. Nihilo magis.
B. Igitur in iudicio iudex vnum agnoſcet nomen criminis videlicet, de quo reum aduerſarius accuſat.
M. Vnum.
B. Quid ſi Rex fiat parricidij reus, nomen regis an quicquam ad iudicem attinet?
M. Nihil. Sed parricidæ tantum, non enim in controuerſiam de regno venit ſed de parricidio.
B. Quid ſi duo Parricidæ in ius vocentur, alter Rex, alter pauper: nonne par cognitio iudicis erit de vtroq;?
M. Par. Nec minus vere, quam eleganter mihi dictum videtur à Lucano, Reni mihi Cæſar in vndis.

Dux erat, hic ſocius. Facin⁹ quos inquinat, æquat.

B. Vere profecto. Non igitur de rege, & paupere hic iudicabitur, ſed de parricidis. Tum enim de rege iu-

dicaretur, ſi quæreretur de duobus vter eſſe debeat Rex: aut ſi in queſtionem veniat rexne ſit Hiero an tyránus, aut ſi quid aliud in queſtionem veniat, quod proprie ad regis functionem pertineat. Veluti de pictore fit iudicium, cum quæritur ecquid ſciat artem pingendi.

M. Quid ſi rex ſua ſponte nolit, nec vi cogi poſſit, vt in ius veniat?

B. Hæc ei cauſa cũ omnibus facinoroſis eſt cõmunis, nullus enim aut latro, aut veneficus vltro in ius veniet. Sed ſcis opinor quid lex permittat, furem nocturnum quouis modo, diurnum ſi telo ſe defenderit interficere. Quod ſi aliter, quam vi in ius protrahi non poſſit, meminiſti quid tum fieri ſoleat. Latrones enim potentiores quam vt iure cum eis agi poſſit, bello & armis perſequimur. Nec alia fere bellorum omnium cauſa prætenditur inter nationes, populos, & Reges, quam iniuriæ, de quibus cum iudicio non poteſt decerni, ferro cernitur.

M. Aduerſus hoſtes quidem ob iſtas cauſas bella geri ſolent: cum regibus alia ratio eſt, quibus iureiurando ſanctiſſimo interpoſito ad parendum ſumus obſtricti.

B. Obſtricti quidem ſumus. Sed illi contra priores promittunt ſe ex æquo & bono ius dicturos.

M. Ita res habet.

B. Mutua igitur regi cum ciuibus eſt pactio.

M. Ita videtur.

B. Qui prior à conuentis recedit, contraque quam pactus eſt facit, nonne is pacta & conuenta ſoluit?

M. Soluit.

B. Soluto igitur vinculo, quod Regem cum populo cõtinebat, quicquid iuris ex pactione ad eum, qui pacta ſoluit

ſoluit pertinebat, id reor amittitur.

M. Amittitur.

B. Is etiam cum quo erat conuentum æque fit atque ante ſtipularionem erat liber.

M. Eodem plane iure, atque eadem libertate?

B. Rex autem ſi facit, quæ ſunt ſoluendæ ſocietati humanæ, cuius continendæ cauſa fuit creatus, quid eũ vocamus?

M. Tyrannum opinor.

B. Tyrannus autem non modo non iuſtum habet imperium in populum, ſed etiam populi hoſtis eſt.

M. Hoſtis profecto.

B. Cum hoſte, ob graues & intolerabiles iniurias eſt iuſtum bellum.

M. Iuſtum ſane.

B. Quid in eo, quod cum totius humani generis hoſte, hoc eſt tyranno geritur?

M. Iuſtiſſimum.

B. Bello autem cum hoſte iuſta de cauſa ſemel ſuſcepto ius eſt non modo vniuerſo populo, ſed ſingulis etiã hoſtem interimere.

M. Fateor.

B. Quid tyrannũ hoſtẽ publicum, quocum omnibus bonis perpetuum eſt bellum? nonne ſinguli e tota generis humani multitudine iure omnes bellorũ pœnas ab eo expetere poſſunt:

M. Video nationes fere omnes in ea fuiſſe ſententia. Nam & Thebe laudari ſolet, quod maritũ, & Timoleon, quod fratrem, & Caſſius quod filium interfecerit: & Fuluius, quod filium ad Catilinam proficiſcentem, & Brutus, quod filios, & propinquos, cũ reducendi tyrãni conſilia eos reſciſſet iniſſe, necauerit:

& publice præmia erant tyrannicidis,& honores à multis Græciæ ciuitatibus inſtituti: adeo (quod ante dictũ eſt) nullum ne humanitatis quidem vinculum cũ tyrannis eſſe exiſtimabant. Sed quid ſingulorũ aſſenſum colligo? cum poſſum vniuerſi prope orbis teſtimoniũ proferre? Quis enim Domitiũ Corbulonem non grauiter reprehendit, quod adeo generis humani ſalutẽ neglexerit,vt Neronem cum facile poſſet,imperio non deiecerit? Nec à Romanis modo eſt reprehenſus, ſed à Tyridate Perſarum rege,nihil minus metuentẽ, quam ne id exemplum ad ſe aliquando pertineret. Sed nec peſſimorum hominum animi crudelitate efferati ab hoc publico in tyrannos odio ita ſunt liberi,vt non aliquando inuitis erumpat, & ad imaginem veri & honeſti eos torpere,& obſtupeſcere cogat. C. Caligulæ crudeliſſimi tyranni pari crudelitate miniſtri cum cæſo domino tumultuarentur,& cædis auctores ad ſuppliciũ depoſcerent, ſubinde vociferantes quis imperatorem occidiſſet, Valerius Aſiaticus homo conſulatis è loco conſpicuo vnde audiri,& cerni poſſet,exclamauit: vtinam ego eum occidiſſem. Ad hanc vocem homines prope omnis humanitatis expertes velut attoniti,à tumultu ceſſarunt. Tanta enim vis eſt honeſti, vt leuiſſima ſpecie eius animis oblata impetus violenti cõquieſcãt, & furor incitatus relágueſcat, & rationis imperiũ amentia velit nolit agnoſcat. Neque iſti,qui nunc cælum terræ clamoribus miſcent aliter ſentiunt. Id autẽ vel hinc facile intelligimus, quod quæ nunc geſta reprehendunt, eadem autem in ſpeciem atrociora è vetere hiſtoria cum recitantur, laudant, & probant: ex eoque aperte demonſtrant ſe magis priuatis affectionibus obſequi, quam publico aliquo damno cõmoueri.

Sed

Sed quid certiorem teſtem quærimus, quid tyranni mæreantur ipſorum conſcientia? Inde ille perpetuus ab omnibus, & potiſſimum à bonis metus: & gladium quem in alios diſtrictum ſemper habent, ſuis ceruicibus ſemper impendentem vident, & ſuo in alios odio, aliorum in ſe animos metiuntur. Contra vero boni neminem metuendo ſæpe creant ſibi periculum, dum non ex vitioſa hominum natura, ſed è ſuo in alios merito, aliorum in ſe beneuolentiam expendunt.

B. Verum igitur illud exiſtimas, tyrãnos in ſæuiſſimarum belluarum numero habendos: tyrannicamque violentiam magis eſſe contra naturam, quam paupertatem, quam morbos, quam mortem, cæteraq; mala quæ poſſunt hominibus ſponte naturæ accidere.

M. Equidem cum rationum momenta mecum expẽdo, non poſſum negare, quin iſta vera ſint, ſed cum pericula, & incommoda occurrunt, quæ hanc ſentẽtiam ſubſequũtur, continuo velut iniecto fræno animus neſcio quomodo labaſcit, & à recto illo nimium ſtoico, & ſeuero ad vtilitatem ſe inflectit, & prope deficit. Nam ſi cuiuis tyrannum occidere licebit, vide quantam ad nequitiam feneſtrã hominibus improbis aperias? quantum bonis periculum crees? malis licentiam permittas, omnibus omnium rerum perturbationem immittas? Quis enim cum Regem bonũ, aut certe non peſſimum occiderit, non iſtam honeſti ſpeciem ſuo ſceleri prætendere poterit? aut ſi etiam quiuis è ciuium bonorũ numero dignum omni ſupplicio principem vel occidere fruſtra tentarit, vel etiã cogitatum facinus peregerit, quãtam omnium rerum confuſionem ſequi neceſſe eſt? dum & mali tumul-

tuabuntur, indignati ducem ſibi ereptum, nec omnes boni factum probabunt. Nec qui probabunt omnes auctorem libertatis aduerſus ſceleſtam factionem defendent, & plærique obtentu honeſto pacis, ſuam ſegnitiem velabunt, aut potius virtutem alienam calũniabuntur, quam ſuam fatebuntur ignauiam. Hæc profecto vtilitatis priuatæ recordatio, & publicæ cauſæ deſertæ excuſatio, & periculorum metus animum plærisque ſi non frangit, certe debilitat, & tranquillitatem & ſi non certiſſimam cogit incertæ libertatis expectationi præponere.

B. Tu ſi memoria teneas ſuperiora, facile metus hic tuus diſcutietur. Diximus enim quaſdam eſſe tyrannidas populi liberis ſuffragijs comprobatas, quas ob adminiſtrationis moderationem regijs nominibus dignamur. Nemo me auctore non modo quenquã horum, ſed nec eorum, qui per vim vel fraudem dominatum ſibi pepererunt violabit, ſi modo ciuilis animi temperamentum in gubernando adhibuerint. Tales fuerunt apud Romanos Veſpaſianus, Titus, Pertinax: Alexander, apud Græcos: Hiero Syracuſis, qui licet vi & armis imperiũ pepererunt, tamen iuſticia & æquitate meruerunt, vt inter iuſtos reges cenſeantur. Præterea ego in hoc genere quid fieri iure poſſit aut debeat explico, non ad rem ſuſcipiendum exhortor. In illo enim ſatis eſt rei notatio, & dilucida explicatio. In hoc vero, & in ſuſcipiendo conſilio opus eſt, in aggrediendo prudentia, in efficiendo virtute. Hæc cum temporibus, perſonis, locis, cæteriſq; rei gerendæ inſtrumentis, aut iuuentur aut euertãtur, ſi quis temere attentauerit, nihilo magis eius erroris culpa ad me pertinet, quam medico qui remedia morborum cõ-

mode deſcripſit eius culpa eſt præſtanda, qui alieno tempore ea ægrotantibus dederit.

M. Vnum mihi adhuc ad abſoluendum hanc diſputationem deeſſe videtur: id ſi adieceris cumulatum abs te beneficium accepiſſe me exiſtimabo: nempe ſi quę ſit Eccleſiæ cenſura de tyrannis ex te intelligam.

B. Eam cum voles ex Epiſtola priore Pauli ad Corinthios tibi ſumere licebit: vbi Apoſtolus vetat cum palam facinoroſis aut flagitioſis vllum conuictus, aut ſermonis habere commercium. Id ſi inter Chriſtianos obſeruaretur, ſceleratis, niſi reſipiſcerent, fame, frigore, & nuditate pereundum eſſet.

M. Grauis profecto ſententia: ſed neſcio an populus, qui tantum ſolet magiſtratibus vbique tribuere, ſub hac formula reges etiam complectendos credet.

B. Certe veteres Eccleſiaſtici ſcriptores ita ad vnũ Pauli ſententiam intellexerunt. Nam & Theodoſium imperatorem Ambroſius è cætu Chriſtianorum excluſit, & Theodoſi⁹ Epiſcopo paruit. Nec vllius, quod ſciam Epiſcopi factum antiquitas maioribus eſt laudibus proſecuta: nec vllius imperatoris modeſtia magis eſt commendata. Ad rem autem quantum intereſt, an extra ciuitatem Chriſtianam pellaris, an igni & aqua tibi interdicatur? magiſtratibus enim omnibus, aduerſus eos, qui facere imperata recuſant, hoc grauiſſimum eſt decretum: & illud Eccleſiaſticorum. Vtriuſque autem imperij ſpreti pæna mors eſt: ſed alter corporis, alter totius hominis interitum denuntiat. Igitur Eccleſia, (quæ multo leuiora crimina morte punienda cenſet) quem viuum è cœtu bonorum expellit, mortuum in cœtum cacodæmonum relegat, non eum morte dignum exiſtimabit? Pro æqui-

tate cauſæ ſatis multa mihi dixiſſe videor: quæ ſi exterorum quibuſdam minus placeant, conſiderent rogo quàm iniquè nobiſcum agant. Nam cum permultæ per Europam ſint nationes & magnæ, & opulentæ: ſuæq; cuique leges, arroganter faciunt, qui formulam regnãdi, quam ipſi habent omnibus præſcribunt. Heluetij remp. habent: Germania nomine imperij, regno legitimo vtitur: Ciuitates (vt audio) nonnullæ per Germaniam optimatibus parent, Veneti Dominatum ex his omnibus habent temperatum. Moſcouia tyrãnide gaudet: Nos regnum exiguum quidem, ſed iam bis mille annos ab exterarum gentium imperio liberum tenemus. Reges legitimos ab initio creauimus, leges & nobis & illis æquas impoſuimus: vtiles fuiſſe tẽporis diuturnitas commonſtrat. Earum enim obſeruatione magis quam armis adhuc hoc regnum ſtetit. Quæ tandem iniquitas eſt hæc, velle vt leges, quarum vtilitatem tot ſeculis experti ſumus, aut abrogemus, aut negligamus? aut quæ eſt iſta impudentia? vt qui ſuum imperium tueri vix poſſunt, alieni regni ſtatum, & ordinem labefactare conentur? Quid quod noſtra inſtituta non modo nobis, ſed vicinis etiam ſunt vtilia? Quid enim ad pacem cum finitimis retinẽdam vtilius eſſe poteſt, quam regum moderatio? ex eorum enim immoderata libidine iniuſta bella temere plærunque ſuſcipiuntur, ſcelerate geruntur, turpiter deponuntur. Quid porro inutilius vlli ciuitati, quam malæ apud finitimos leges, quarũ ſæpe contagio ſerpere latius ſolet? Aut cur nobis vnis moleſti ſunt? cum tot circum circa nationes alijs atque alijs legibus & inſtitutis vtantur: penitus eiſdem nullæ? aut cur nunc demum moleſti ſunt? cum noui nihil ſtatuamus, ſed in vetere iure

perſeue-

perſeueremus? cum nec ſoli, nec primi, nec nunc primũ his inſtitutis vtamur? At non placent quibuſdam noſtræ leges, fortaſſe nec ſuæ. Non inquirimus curioſe in aliorum inſtituta. Noſtra nobis relinquant tot annorum experimento perſpecta. Num eorum concilia turbamus? aut qua tandem in re illis moleſti ſumus? At ſeditioſi eſtis, aiunt. Poſſem libere reſpondere: quid ad illos? noſtro periculo, noſtro damno tumultuamur. Poſſem enumerare ſeditiones non paucas & ciuitatibus & regnis non inutiles. Non vtar illa defenſione. Nego vllam gentem minus eſſe ſeditioſam. Nego vllam vnquam in ſeditionibus fuiſſe moderatiorem. Inciderunt multæ contentiones de legibus, de iure imperij, de regni adminiſtratione, ſed ſemper ſumma rerum ſalua: nec certatum eſt vt apud plæroſque populos cum plebis pernicie neque principũ odio, ſed amore patrio, ſtudio legum tuendarum. Quoties noſtra memoria ſteterunt in procinctu magnæ ex aduerſo acies? quoties non modo ſine vulnere, ſed ſine noxa, ſine conuitio diſceſſum eſt? quoties ſimultates priuatas publica ſedauit vtilitas? quoties inteſtina odia de hoſtium aduentu rumor extinxit? nec in ſeditionibus tamen magis modeſti, quam fortunati fuimus: cũ ſemper fere quæ pars erat iuſtior eadem fuerit felicior: & velut ciuilia moderate exercuimus odia, ita vtiliter conſenſimus in concordiam. Hæc in præſentia occurrunt, quæ ſermones maleuolorum compeſcere, pertinaciores refellere, æquioribus ſatiſfacere poſſe viderentur. Quo autem iure apud alios regnetur, non putaui multum noſtra intereſſe. Noſtrum morem paucis recenſui, ſed pluribus quam inſtitueram tamen, aut quam res expetebat: quia tibi vni hunc laborem ſuſ-

cæpi: qui ſi abs te comprobetur ſatis habeo.
M. Mihi quidem quod ad me attinet, abunde ſatiſfe-
ciſti: quod ſi ego item alijs ſatiſfacere potero,
magnum ex hoc ſermone fructum,
cæpiſſe, & moleſtia maxima
leuatum eſſe me ex-
iſtimabo.

¶FINIS.

REX STOICVS

ex Seneca.

REGEM non faciunt opes:
Non veſtis tyriæ color:
Non frontis nota regiæ:
Non auro nitidæ trabes.
Rex eſt qui poſuit metus:
Et diri mala pectoris:
Quem non ambitio impotens,
Et nunquam ſtabilis fauor
Vulgi præcipitis mouet.
Non quicquid fodit occidens:
Aut vnda Tagus aurea
Claro deuehit alueo,
Non quicquid lybicis terit
Feruens area meſſibus.
Quem non concutiet cadens
Obliqui via fulminis,
Non Eurus rapiens mare:
Aut ſæuo rapidus freto
Ventoſi tumor Adriæ.
Quem non lancea militis,
Non ſtrictus domuit calibs.
Qui tuto poſitus loco
Infra ſe videt omnia.
Occurritque ſuo libens
Fato: nec queritur mori.
Reges conueniant licet,
Qui ſparſos agitant dachas,
Qui rubri vada littoris,
Et gemmis mare lucidum
Late ſanguineum tenent:
Aut qui Caſpia fortibus
Recludunt iuga Sarmatis,
Certet Danubium licet
Audet qui pedes ingredi,
Et quocunque loco iacent
Seres vellere nobiles
Mens regnum bona poſſidet.
Nil vllis opus eſt equis:
Nil armis: & inertibus
Telis quæ procul ingerit
Parthus cum ſimulat fugas.
Admotis nihil eſt opus
Vrbes ſternere machinis
Longe ſaxa rotantibus.
Rex eſt qui metuit nihil:
Hoc regnum ſibi quiſque dat.

¶FINIS.

Errata inter excudendum commiſſa.

PAGINA 5. linea 8. addiexrunt: lege, addixerunt.
Pag. eadem linea 11. inimiciarum: lege, inimicitiarum.
Pag. eadē linea 28. His: lege, Hij. Pag. 8. lin. 7. libcns: lege libens.
Pag. 9. lin. 2. vmbtoſæ: lege, vmbroſa. Pag. 11. lin. 9. leges: lege, legis.
Pag. 12. lin. 12. ea: lege, eas. Pag. 15. lin. 4. modetatio: lege, moderatio
Pag. 18. linea 11. ration: lege, ratione.
Pag. eadem linea 16. digeſſerint: lege, digeſſerunt.
Pag. 31. linea 21. quam: lege, quem.
Pag. 35. linea 22. reſtitutam: lege, reſtituamus.
Pag. eadem linea 30. teſbiam: lege, leſbiam.
Pag. 39. lin. 16. eam: lege, id. Pag. 44. lin. 22. volent: lege, valent.
Pag. 60. linea 1. leuamus: lege, leniamus.
Pag. 76. lin. 25. ſubſtractæ: lege, ſubſtratæ. Ibidem, vnim: lege, enim.
Pag. 82. linea 5. Ita: lege, Iſta.

FINIS.